БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1928 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАЙ 4 ЧЕТВЕРГ № 104 (4894).

Өртээ 2 көп.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

«Восток» деп корабль-спутникке октаргай делгеминче совет улустуң эрес-дидим оглу Юрий Алексеевич Гагариниң — кижиниң бирги ужудуушкунун Совет Социалистиг РеспубликаларныҢ Эвилелиниң чедиишкиниг боттандырганы — кижи төрелгетениң төөгүзүнде кайгамчык улуг болуушкун-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге хөй санныг байырлыг чагаалар келген. Байырлыг телеграммалар болгаш чагаалар чурттуң күрүне, партия, хөй-ниити болгаш эртем организацияларындан база тус-тус хамаатыларындан, даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларындан, күрүне, хөй-ниити ажылдакчыларындан, эртем болгаш культура ажылдакчыларындан база тус-тус кижилерден келген.

Совет кижиниң делегейде эң баштайгы октаргай делгеминче ужудуушкуну-биле холбаштыр совет улуска, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш Совет чазакка байыр болгаш чаагай күзел чедирген бүгү-ле күрүне, партия, хөй-ниити болгаш эртем организацияларынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, эртемниң болгаш культураның төлээлекчилеринге, бистиң чуртувустуң болгаш даштыкы чурттарның бүгү хамаатыларынга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели сагыш-сеткилдиң болгаш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

Бүгү улустуң магадаашкын-биле хүлээп алганы Совет Эвилелиниң бүгү делегейге төөгүлүг бо чедиишкини болза, бүгү делегейге быжыг тайбын дээш, кижи төрелгетениң депшилгези болгаш аас-кежин дээш улуг болуушкун кылдыр хөй-хөй салгакчыларга угаан-бодалдың болгаш күш-ажылдың эрес-дидим чоруунуң демдээ болур дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы бүзүрелдиг.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ—КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЧЫРЫТКЫЛЫГ КЕЛИР ҮЕЗИНЧЕ БУРУНГААР!

Кызыл шөлге Май бирниң парады болгаш ажылчы чоннарның төлээлекчилериниң чыскаалы

Амгы час онза. Бо дээрге чеди чылдың үшкү чылының чазы-дыр, бо чыл Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинин чылы болуп төөгүге кирер. Бистерни долгандыр турар амыдырал, болуп турар болуушкуннар бүрүнү-биле улуг ужур-дузалыг. Совет кижилер быжыг болгаш бүзүрелдиг базым-биле коммунизмче чоруп орар.

Төрээн черниң овур-хевири хүн санында эвес, а шак санында чаартынып турар. Үлетпүр бүдүрүлгениң бүгү адырларының талазы-биле чедип алган чедиишкиннер чоргааралдың сагыш-сеткилин болдуруп турар. Часкы ажылдар калбак фронтулар-биле калбарган. Кур черже шавар халдаашкынның ийиги чадазы эгелээн. Кур черлериң ховуларында ам мүн-мүн моторлар дагжап турар. Байырлал мурнунуң хүннери бүгү улустуң көдүрлүүшкүнү-биле демдеглеттинген. Кайгамчыктыг белектерни чежени белеткевээн дээр! Фабрикаларда болгаш заводтарда, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында рапорттар — чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринге бодунуң салыышкынын киирерингe совет кижи бүрүзүнүң изиг чүткүлүнүн херечизи-дир.

Октаргайже совет кижиниң делегейде баштайгы ужудуушкуну бистиң улустуң, ада-чурттуң эртеминиң болгаш техниказының ёзулуг тиилелгези болган.

Москва байырлал шинчи кирген турган. Чер болганда туктар, лозуннар, бистиң Төрээн чуртувустуң наңысылалы Май бирни үткүп тур.

Кызыл шөл. Байырлалдың төвүнда, ону бүгү чурт, бүгү делегей дыңнап турар. КУМ-нуң бажыңының мурнуу талазында Карл Маркстың, Фридрих Энгельстиң, Владимир Ильич Ленинниң аажок улуг портреттерин аскылаан. «Коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!» деп чалбыыштыг кыйгырыг. Акы-дуңма Совет Социалистиг Республикаларның туктары киискип турган. Кремльдиң ханазында — ССРЭ-ниң сүлде демдээ болгаш эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектери. Төөгү музейинде «XXII» деп чурагай. Панно, транспарантылар болгаш диаграммалар партияның XXII съездизинге алдар кылдыр совет улустуң чедип алган тиилелгелериниң дугайын чугаалап турар.

Гранита даштан бүдүрген индирлерде — заводтарның болгаш фабрикаларның мурнакчылары, Москва чоогунуң колхозтарының болгаш совхозтарының сураглыг кижилери, эртемниң болгаш культураның билдингир ажылдакчылары. Оларның аразында Ленинчи шаңналдың лауреаттары, ССРЭ-ниң, РСФСР-нин болгаш өске-даа эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары, хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери. Ында Май 1-ниң байырлалынга киржирибиле келген он-он чурттарның төлээлери, профэвилелдеринң болгаш совет организацияларның ССРЭ-ге чалап келдирген даштыкы төлээлер.

Аалчыларның аразында — Италияның, Польшаның болгаш Швейцарияның коммунистиг шимчээшкининиң хоочун ажылдакчылары, Индонезияның Коммунистиг партиязының төлээлери, Индонезияның дээди чөвүлежилге чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Руслан Абдулгани, КАРның Национал хуралының даргазы Анвар Садатка баштаткан Каттышкан Араб Республиканың парламент төлээлери, Гана Республиканың бригада генералы С. Дж. А. Отуга баштаткан шериг төлээлери маадырлыг куба аныяктарның төлээлери—Кубаның аныяк тура халыкчыларының Ассоциациязының төлээлери, оларны ук Ассоциацияның президентизи майор Джоэл Иглесиас баштап чоруур. Ында өске-даа төлээлер бар. Дипломаттыг элчин черлериниң кежигүннери, шериг атташелери олурушкан.

Мавзолейниң төп индиринге эштер **Л. И. Брежнев, Н. Г. Игнатов, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, Д. С. Полянский, М. А. Суслов. Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Г. И. Воронов, В. В. Гришин** үнүп кээрге динмиттиг адыш часкаашкыны динмиреп үнген. Олар-биле кады —ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү К. Е. Ворошилов, Индонезияның Коммунистиг партиязының ТК-зының даргазы эш Айдит, ССРЭ-ниң баштайгы ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры майор Ю. А. Гагарин.

Совет Эвилелиниң маршалдары, бүгү хевириниң шериглериниң маршалдары индирге база турган.

Шериг парады эгелээн. ССРЭ-нин Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский чыскаалган шериглерни эргилдир чоруп, оларның амыр-мендизин айтырып, байырлал-биле холбаштыр байырын чедирген. «Ура!» чаңгыланып үнген. Фанфараның кыйгырыглыг үнү дыңналып турган. Камгалал министри чүве чугаалаан.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Бистиң хүндүлүг даштыкы аалчыларывыс!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың өөмүнээзинден база даасканын ёзугаар ажылчы чоннарның бүгү делегей байырлалы—Май бирниң хүнү-биле холбаштыр амыр-мендиңерни айтырып, байыр чедирип тур мен!

Совет улус Май бириниң байырлалын СЭКП-ниң эөлчеглиг XXII съездизин чыылдырары-биле холбашкан политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң байдалында демдеглеп турар. Ол съезд партияның болгаш улустуң амыдыралында, коммунистиг тургузуушкуннуң төөгүзүнге шылгарангай черни эөлээр.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери чонга продуктуларның, элбекшилин хандырып шыдаар кылдыр көдээ ажыл-агыйның шыңгыы көдүрлүүшкүнүн чедип алырына чайгылыш чокка бүрүн шиитпирлиг.

Бистиң улузувустуң маадырлыг ажыл-херектерин бүгү делегей магадап турар. Коммунистиг партияның болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле ажылчын ангы, колхозчу тараачыннар болгаш улусчу интеллигенция эрги Россия ышкаш экономика талазы-биле хожудангай чораан ындыг чурту күчүлүг социалистиг күрүне болдурган болгаш экономиканың, эртемниң, культураның болгаш техниканың хөгжүлдезинде, совет улустуң чаагай байдалының өзүлдезинде көзүлбөөн бедик чедиишкиннерни чедип алган. Совет кижилериң чогаадыкчы чүткүлү, оларның чырыткылыг угааны болгаш тургузукчу энергиязы октаргайже кижиниң ужудуушкунунуң дугайында чүс-чүс чылдарның бодалын боттуг үүл болдурган. Делегейде баштайгы ужудукчу-космонавт Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хамаатызы, ленинчи партияның шынчы оглу, бистиң Төрээн чуртувустуң чалбыыштыг патриоду—майор Гагарин болганынга совет улус чоргааралнып турар. Делегей депшилгезиниң чаа үезин ажыткан ол чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг чорукка хостуг совет улустуң генийи, ооң эртемденнериниң, инженерлериниң болгаш техниктериниң күүлүг талантызы илерээн болгаш социализмниң улуг күжүнүң чайыннанчак боттаныышкыны болган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг тиилелгези бүгү совет кижилерни чаа-чаа күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктарже, чеди чылдың үшкү чылының планын чедиишкиниг күүседир дээш, коммунизмниң материал-техниктиг быжыг базазын тургузар дээш демиселче сорук киирип турар.

Коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң шылгарангай чедиишкиннери бистиң чуртту болгаш бүгү социалистиг лагерьниң күчүшыдалын быжыглаан, делегей хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазынга коммунизмниң хандыдыкчы күжүн болгаш делегейниң социалистиг системазының салдарын бедидип турар.

Социалистиг чурт бүрүзүнүң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң күжүнүң болгаш тиилеттирбезиниң кол үндезини чүзел дизе, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, ажыдунма күрүнелериниң улустарының чаңгыс эвинде болгаш сырый каттыжыышкынында, марксизм-ленинизмниң улам тиилеп турар өөредиинге оларның шынчызында.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улустар аразында тайбың болгаш найырал дээш туруштуг болгаш чайгылыш чокка демисежип, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң аразында кайы-кайызының харылзааларының үндезинингe тайбың кожа-хелбөө догуннаашкынның принциптери салдынган турзун дээш, кижи ниитилелиниң амыдырал-ынан дайынны чайлаткан турзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Совет күрүнениң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын чер бөмбүрээзиниң бүгү бөдүүн кижилери бүгү талазы-биле деткип, чүүлдүгзүүнүп көрүп турар.

Ынчалзажок империалистиг күрүнелериниң агрессчи бөлүктери, улустарның күзел-соруунга чөрүштүр, тайбынны камгалап алырынче болгаш быжыглаарынче угланган социалистиг чурттарның күжениишкиннеринге удур туруп, делегей байдалын экижиринге моондактап, чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин үргүлүүлеп, Барыын Германияны Европада дайын айыылының кол одаа болдуруп турар. Олар Африканың, Азияның болгаш Латин Американың чурттарында өзүп турар национал-хозталгалыг шимчээшкинни базар дээш шериг үүлгедиглерин үргүлүү кылып турарлар. Хостуг Кубага удур Американың Каттышкан Штаттарының империалистиг бөлүктериниң организастааны чепсектиг интервенциязы болза харыысалга чок болгаш айыылдыг уржуктарлыг политиканың херечизи болган, куба улустуң маадырлыг туруштуг чоруунуң ачызында ол интервенция бужары-биле буурап дүшкен деп үүве билдингир болгай.

Империалистиг кулданыышкынга удур, боттарының хозталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселче көдүрлүп үнген улустарның талазында бүгү чурттарның ажылчы чоннарының күүлүг ап-сеткил каттыжыышкыны. Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң улустарының чалбыыштыг болгаш харам чок деткиишкини туруп турар дээрзин шак бо ышкаш авантюрлуг чоруктуң үүлгедикчилери билип алыр ужурлуг.

Барыын чүк күрүнелериниң чаа дайынга белеткелдерин Совет Эвилели тоомча чок көрбейн барып шыдавас. Ынчангаш бистиң улузувус бүгү делегейге тайбыны камгалаарының эрге-ажыктарын барымдаалаш, империалистиг агрессорларның чимзениишкиннерин серемчилелдин-биле хайгааравышаан, бодунуң Төрээн чуртунуң Чепсектиг Күштерин болгаш камгаланыр аргалыын улам ынай быжыглаарының талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчегларни ап турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың могаг чок сагыш салыышкынының ачызында Совет Армияда болгаш Шериг-Далай Флодунда эң-не күчүлүг дайынчы чепсектер бар болгаш ындыг чепсектер шериглериниң холунга кажан-даа турган күүлдерден артык.

Төрээн Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, бодунуң улузунга, коммунизмниң улуг херээнге кызыгаар чок бердинген бистиң Чепсектиг Күштеривис болза совет кижилериниң тайбын тургузукчу күш-ажылын болгаш ынак социалистиг Төрээн чуртунуң айыыл чок чоруун идегелдин-биле камгалап турар.

Делегейниң улустарының эп-сеткил каттыжыышкынының хүнү — бүгү чурттарның ажылчыннарының чангыс эвинин болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң хүнү—Майның бири делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчузу—улуг совет улус делгерезин!

Бистиң Төрээн чуртувустуң тайбынын, күрүне эрге-ажыктарын болгаш айыыл чок чоруун серемчилелдин-биле камгалап турар болгаш тиилелгелериниң алдары-биле бүргетинген бистиң маадырлыг Совет Чепсектиг Күштеривис делгерезин!

Совет улустуң коммунизмче бурунгаар баштап бар чоруур төрээн Коммунистиг партияга алдар!

Ура!

Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизинин аялгазы чаңгыланып үнген. Кремльдиң бөлүк-бөлүк үгер-боолары дааштап эгелээн.

Парадка киришкен кезектериң байырлыг марыжын көөрге кайгамчыктыг-ла чараш болгаш солун болган. М. В. Фрунзе аттыг, В. И. Ленин атты шериг-политиктиг, Ф. Э. Дзержинский аттыг үгер-боонуң инженер академияларының, И. В. Сталин аттыг куяктыг танк шериглериниң, В. В. Куйбышев аттыг шериг-инженер, агаар шериниң кызыл туктуг академияларының болган Н. Е. Жуковский аттыг агаар шериниң инженер академиязының дыңнакчылары бот-боттарының соон дарый базып эртип-ле турган. Шеригниң ниити командылакчы дээди училищезинин курсант-далайжылары бир дескизи-биле чиртилеп базып эрткен. Кызыгааржылар, суворовчулар, нахимовчулар... чаңгыс кижи ышкаш бир дески кылаштап эрткен. Кайгамчыктыг совет офицерлер болгаш оларның аныяк салгакчылары чыскаалышкан эргип-ле турган. Совет улустуң тайбын күш-ажылын камгалаары-биле Төрээн чуртунуң эң-не күчүлүг чепсээн идеген тудусканы дайынчы кижилер парад-биле эртип турган. Тайбынның солдаттары тергиин эки дайынчы белеткелдинин көргүскен.

Таманның гвардейжи, мото-адыгжы дивизиязының дайынчылары, десантычылар, артиллеристер болгаш ракетчиктер-даа шаг-шаандан тура шериглериниң эдилеп турганы ындыг дайынчы чепсектериниң онза күчүлүг чепсектер Совет Армияда бар деп үвени парадка бадыткаан. Ооң чайыннанчак херечилели — ракета шериглериниң кеззе болган. Оларның колонналарының эге бажынга шаанда алдарлыг «катюшаларның» салгакчылары — реактивтиг чепсектер эткен. Боду чоруур күчүлүг машиналарның кырынга дыка талыгыр бедик чораан үүлүү часпайн адар аргалыг үгер-боолар чоргулаан. Бистиң кургаг чер кырының шериглериниң чепсегленген ракеталарын база көрген бис. Оларның күчү-шыдалдыы совет кижилериниң өзулуг чоргааранныышкынын болдуруп турар болгай.

Ада-чурттуң эртеми болгаш техниказы канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерлиг. Кандыг-даа ырак черлерни ужугуп эртип шыдаар дыка хөй хевирлерлиг ракеталарны тургускан. Совет Чепсектиг Күштерде делегейде эң-не күчүлүг ракеталыг болгаш ядролуг чепсектер бар. Ынчаарга ол чепсектерни чер бөмбүрзээниң кандыг-даа точкаларынга чедирип шыдаар ужугар херексел база бар.

Чепсектиг Күштериниң чаа хевирлериниң төлээлекчилери — тергиин улуг ракеталар эртип турда көөрге магаданчыг-ла болган. Шак ындыг «уннарның» бирээзиниң-не узуну он-он метр-биле хемчээттинер. Ындыг ракеталар дыка ырак черже, эң-не дүргени-биле болгаш дендии бедиңбиле ужутпушаан, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарының үезинде дегзин дээш аткан черинге бичиидаа хажык чок барып дүжер аргалыг. Бистиң армиязыста бар-ла бүгү күүлдерни, бүгү-ле дайынчы чепсектерни халдаашкын кылыры-биле эвес, а Совет күрүнеин айыыл чок чоруун камгалаары-биле кылып тургускан.

Чеди чылдың үшкү чылының чазын совет улус тайбынын, аас-кежиниң болгаш депшилгенин эргеажыктарынга улуг-улуг тиилелгелери-биле уткаан. Ынчангаш Май бириниң чыскаалы кайгамчыктыг улуг-чаагай болгаш аас-чараш болган.

Миллион-миллион совет кижилериниң сагыш-сеткилин илереткен сөстерни: Партия — бистиң күжүвүс! Партия—бистиң алдарывыс!—деп, бижээн улуг ужуктерни сөөрткен автомашиналар шөлдү сынмас кылдыр шуужуп алгаш эрткен. В. И. Ленинниң болгаш СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннериниң портреттери кызыл пөстерде көстүп эртип турган. Ооң соонда «XXII» деп бижип каан улуг саннар хып үнүп келген. Бистиң чуртувус партияның ол съездизин уткууру-биле, коммунизмниң тиилеэринге быжыг идегел-биле сиңниккен.

Улуг фотографияларны көргүскен кубиктерни 36 автомашиналарның кырында тургускаан. Коммунистиг тургузуушкунга бистиң чурттуң чедиишкиннерин ында көргүскен. Күчүлүг электростанцияларның болгаш заводтарның, домна суугуларының, шахталарның, нефть суургаларының, байлак дүжүт ажаап ап турар комбайннарның, чаа чурттарга бажыңнарының дүрзү-хевирлери ында көстүп чоруур...

Аныяк оолдар, кыстар шөлдү сынмас кылдыр чыскаал-биле базып киирип келген. Күш-культуржулар мавзолейниң баары-биле чүүл-бүрү өөнерлиг хептер кеткен эртип-ле турганнар.

Корабль-спутниктиң дүрзүзүн чураан улуг торгу пөс аңаа турган кижилериң кичээнгейин хаара туда берген. Ында: «Октаргайже орук ажыттынган!» деп сөстерни бижээн. Ооң кыдында делегейде эң баштайгы ужудукчу-космонавт, Советтер чуртунуң хамаатызы Юрий Гагариниң портредин чураан. Эң дидим эртем-техниктиг бодалдарны боттандырарынга бистиң мурнакчы ниитилел тургузуувус бүгү-ле таарымчалыг күүлдерни тургузуп берип турар. Чыскаалганнарның одуругларының кырынга»: «Октаргайның шингээдикчилеринге — совет эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга алдар!» деп йөрээл салыышкыны чаңгыланып турган.

ДОСААФ-тың спортсменнери космиктиг корабльдиң улуг дүрзү-хевирин көдүрүп алгаш чорааннар. Ол ракета шөлдүн дал ортузунга келген соонда, өрү дүндүүштелип үнгеш, булуттар аразынче караш-ла дээн.

Ол ышкаш бүгү кижилерге дыка таныш: «ССРЭ—Восток» деп сөстерни бижип каан ракетаның база бир дүрзү-хевири көстүп келирге, адыш часкаашкыны улам-на дынзыы-биле динмиреп-ле үнген. Ракета «черге хонупкан». Ооң өөнии ажыттына берген соонда, космонавтларның идик-хептерин кеткен бичии оолдар чадалап үнүп келгеннер. Оолдар маңнашпышаан мавзолейге четкеш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга чечектер аппарып тудускан. Бүгү-ле кижилер хары угда «Ура» деп алгырышкан.

Шөлдеп эртип турган кижилерни көөрге далай ышкаш чалгып турар. Частың бо чырыткыланчак байырлалынга киржири-биле Москваның күш-ажылчы кижилери шупту эртебурунгу Кремльдиң ханаларының чанында чедип келген ышкаш кылдыр сагындырар. Чыскаалганнар чеди чылдың онаалгаларының, ону амыдыралга чедиишкиниг боттандырып турарының дугайында чугаалап турар шимелделиг көргүзүглерни тудуп алгаш эртип турган.

Москвачылар айыткан эртип турган: май мурнунуң чарыжы чоруп турда, олар апрель 27-де-ле дөрт айларның планын күүседипкен. «Трехгорная мануфактура» дээр пөстаавы фабриказы коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш чедиишкиниг чарышпышаан, май 1-ге чедир пландан дашкаар 120 мүн метр бөдүүн болгаш 530 мүн метр белен пөстерни бүдүрген. Владимир Ильич аттыг заводтуң электромашина тудукчулары мынча деп дыңнаткан: көдээ ажыл-агыйга ажыглаар 100 электро шимчедикчилерни апрель 25-ке чедир белеткээн.

...Прокат станының дүрзү-хевири ырактан-на көстүп чораан. Долганып турар өзектерни болгаш лампочкалар-биле чырыдып каан демирни көөрге кызыдып каан демир-ле. «Кадыыр болгаш Маска» деп заводтуң металлургтары чыл эгезинден тура пландан ажыр 6000 ажыг тонна каңны болгаш прокатты берген.

Найысылалдың чурттакчылары тудугжулардан 25 мүн чаа квартираларны алган. Автомобиль тудукчуларының, шак кылыкчыларының, демир-орукчуларның, станок тудукчуларының, подшипник кылыкчыларының колонналарының кырында киискип чораан плакаттар болгаш диаграммалар социалистиг чарышка оларның күш-ажылчы чедиишкиниринин дугайын чугаалап турар.

Чыскаалганнарның одуругларының аразында көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери база чораан. СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарын бүзүрелдин-биле илереткен транспарантыларны олар база көдүрүп алгаш чорааннар. «Көдээ ажыл-агыйны үлегерлиг чорударының орук айтыкчыларынга—бистиң чаартыкчыларывыска деңнежиңер!» деп кыйгырыглар чыскаалганнарның одуругларының кырынга удаа-дараазы-биле чаңгыланып турган.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чедиишкиннерин көргүскен, чепсегленишкинни дүжүрери дээш, термоядролуг чепсектерни шенээрин соксадыры дээш депшилгелиг кижи төрелгетениң демисели чыскаалганнарның шимелделериниң тодаргайы-биле көргүстүнген. Чыскаалганнар: «Вива —Куба! Африканы — хостаар! Делегейге тайбың тиилээр болзун!»—деп, алгыржып чорааннар.

Москвачыларның байырлыг чыскаалы үш шак ажыг үеде үргүлүүлээн. Оларның одуругларының каасчаражын чүү дээр! Чиңгир кызыл пөстерниң, туктарның өөнери-биле ногаан үнүштер, чечектер холужа бээрге кайгамчыктыг чараш апаар. Хөгжүм даажы соксавайн турган. Шөл кырынга үзүлбес ыры-шоор чаңгыланып турган.

Чеди чылдың онаалгаларын хүүсаазындан эрте доозарынга, социалистиг лагерьниң чаңгыс эвин улам быжыглаарынга, тайбың болгаш улустар аразының найыралы дээш чайгылыш чок демисежиринге боттарының шиитпирлиин найысылалдың ажылчы чоннары бо чырыткылыг Май бирге бүгү совет улус-биле кады көргүскен.

* * *

Кызыл шөлге болган Май бириниң парадын болгаш чыскаалын Европаның 15 чурттарының теле-көрүкчүлери база көрген.

В. КНЯЗЕВ,
Б. ЛУКЬЯНОВ,
Г. САФРОНОВ.
(СЭТА-ның корреспондентилери).

Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. МАЛИНОВСКИЙНИҢ чугаазы

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН, КҮЧҮ:

Камчаткадан чурттуң барыын кызыгаарынга чедир

Май бириниң хүнүнде хоорайлар болгаш суурлар частың чурумалы-биле чечектелген турган. Хөй миллион чогаадыкчы чон ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн байырлалдыы-биле демдеглээн. Бүгү ниитиниң тайбынынче, депшилгеже болгаш кижи төрелгетениң аас-кежиинче кыйгырыглар бүгү диптерге динмиреп турган. Ол хүнү совет улус-биле кады социалистиг чурттарның күчүлүг өг-бүлези, оран-делегейде чаагай күзелдин бүгү кижилери демдеглээн. Ырак Камчатканың чурттакчылары байырлалды баштайгыларның бирээзи болуп уткаан. Даглар баштарынга меңгилер турза-даа Камчатканың Петропавловск кудумчуларынга чылыг болган. Чыскаалчыларның кеделеринде кызыл туктар киискээн. «Тайбың болгаш социализм!» дээн сөстерни кызыл пөстерде бижигилээн. Кайгамчык улуг чеди чыл планын күүседиринге ол чартык ортулуктуң ажылчы чоннары боттарының салыышкынын киирип турар. Балык тударының беш ай планын күүседип доозупкан балыкчылар чоннуң чыскаалынга хүндүлүг черни эөлээннер.

Владивостокка байырлал далай шериглериниң чыскаалы-биле эгелээн. Совет эртемниң болгаш техниканың октаргайны шингээдип алырынга төөгүлүг тиилелгелери хоорайның байырлалдыг кааталгазында илдең. «Угаазылалдың болгаш күш-ажылдың улуг тиилелгези» — бо сөстер кайгамчык улуг ак-көк пөстерге чайынналып көстүп турган.

Чыскаалганнарның байырлалдыг шимелдезинге ол сөстер бижиттинмээн ындыг хоорай, суур чок болган.

Хабаровскиниң чыскаалчылары Юрий Гагаринге холбашкан лозуннарны, пөстерни туткулап алган чоруп турган. Маңаа ырлар даң бажында-ла дыңналып келгилээн. Ленинге тураскаалдыг төп шөлдү дамчыштыр чүс мүн кижи чыскаалып көрген. Мындыг чижек кончуг эки: крайның үлетпүрү дөрт айларның планын хуусаа бетинде күүседипкеш, чаа хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Ыраккы Чөөн чүкке хүн ажып бар чыдырда, Ыраккы Чөөн чүктен келген хүн Невада хоорайны херелединдир чырыдып келген. Балтий флодунуң дайынчы корабльдериниң чыскаалынын болгаш Ленинград гарнизонунуң ёзулалдыг базымынын соонда, ленинградчыларның чыскаалы шөлче төктүп киришкен. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының чуруктарын, СЭКП ТК-ның Май бирге Кыйгырыгларын бижээн кызыл пөстерни, «Восток» деп октаргай кораблиниң дүрзүзүн болгаш баштайгы космонавт Юрий Гагариниң чуруун олар туткулап алгылаан. Металл заводунуң ажылчы чоннары, судно тудукчулары, Киров заводтуң коллективи, машина тудугжулары, песчулер, алдарлыг бүгү Ленин хоорай боттарының будүрүлгечи чедиишкиннерин рапорттаннар. Төөгүлүг орду шөлүбиле чартык миллион ажыг кижи чыскаалып эрткен.

Май бирде Киев эрте оттуп келген. Орус хоорайларның иези — ол кайгамчыктыг хоорайны каан хүн чылыдып турган. Май бирээзиниң байырлалының төп чери — Крещатик. Шериг чыскаалы болганының соонда чыскаалчылар хем суу дегчалгын киришкен. Мүн-мүн туктарны, лозуннарны, вымпелдерни салгын киискиди хап турган. Чыскаалганнарның кеделеринде—СЭКП-ниң ам болур XXII съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында рапорттар.

Бүгү делегейге тайбынның чаагай херээн туюлунга чедир камгалаарынче чер бөмбүрээзиниң бүгү кижилерин кыйгырган лозуннарны киевчилер туткулап алган чоруп турган. Чыскаалганнарның кырынга чечектер-биле шимээн аажок улуг пөс көстүп келген: ында Н. С. Хрущевтуң бүгү диптериниң кижилеринге «Тайбың болгаш найыралдыг чурттаалыңар!» деп кыйгырыын бижээн.

Улустарның тайбынының болгаш найыралының чөлеңгиижи — бодунуң улуг Төрээн чуртунга чоргааралдың сеткили-биле Ортаакы Азияның республикаларының болгаш Казахстанның найысылалдарының ажылчы чоннары чыскаалга үнгүлээн. Ташкентиде Ленин аттыг шөлге Узбекистанның бай-ла бүгү күүлдерин көрүп болур турган. Чыскаалчыларның одуругларының кырынга кайгамчык улуг хевирлиг хөвеңнерни, байлактыг ногаанның хаяазында шынааларның болгаш ховуларның кайгамчык улуг чуруктарын болгаш ында каналдарның шугумнарын, газ дамчыдыкчыларын, электри дамчыдарының шугумнарын кижи көргүлээр турган. Азияның болгаш Африканың улустарының төлээлекчилери Ташкентиниң чурттакчылары-биле кады байырлааннар. Оларга совет Узбекистан болза колониализмни түүлунга чедир узуткаар дээш, тайбың болгаш улустарның акы-дуңмалышкы чоруу дээш демиселге орук айтыр сылдыс болу берген.

Алма-Ата кол үлетпүрлүг район. Ленин районнуң чурттакчылары: «XXII съездини төлептиг уткуур!», «Чеди чылды беш чартык чылда күүседир!» деп лозуннарны индир баары-биле тудуп эртkилээн.

Чеди чылдың үшкү чылының байлак дүжүү дээш тулчуушкунну ужу-кыдыы көөрлүг чер-черлер делгеминде чорудуп турар кижилер-биле алма-атачыларның чүректери чаңгыс. Ынчангаш шөлдерден эки медээлер кээп турар. Казахстанның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чуртка бо чылын 900 миллион пуд тараны бөөр дээш, келир үедеги байлак дүжүттүң үндезинин тургузуп турарлар.

Туркменияның ажылчы чоннарының алганы бедик хүлээлгелерни ашхабадчыларның байырлалдыг чыскаалдары чугаалап турар. Республиканың чер болгаш суг ажылының ажылдакчылары: «Төрээн чуртка 500 мүн тонна хөвеңни берээли!» деп кыйгырыгны салган.

Совет улус чогаадыкчы улус деп адын ышкынмас. Моон ужурунда хөй-хөй хоорайларга байырлалдыг чыскаалдарны мурнакчы будүрүлгелер коллективтери ажыдып тургулаан.

Бакужуларның байырлалдыг чыскаалынын бажынга нефтичилериниң чыскаалган коллективи чорааннар. Нефть болгаш газ аймааның шингээдикчилери, бистиң чуртувуста нефть аттыгып үнер эң-не ханы уттерни касканнар, далай дүвүнден нефть алырын чедип алганнар, азербайджан нефтичилериниң алдарын болгаш дүжүлгазын Индияга, Афганистанга, Кыдатка болгаш Каттышкан Араб Республикага чедирген кижилер индирниң чаны-биле бүзүрелдиг базын эртkилээн. Далайның нефтичилери чеди чылдың төнчүзүнге кылдыр планнаан деңнелди шагда-ла чеде бергеннер. Бакунуң ажылчы чоннары Кубаның улузу-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, АКШ-тың чазааның каржы үүлгедин каргап, тайбың, демократия, социализм дээш демисежип турар кижилерге байырын чедирип турганнар.

Тбилисиниң чыскаалчыларының одуруунун кырынга: «Делегейге тайбың» деп сөстер бедий берген чоргулаан. «Улустарның акы-дуңмалышкы чоруу болгаш найыралы мөңге чурттазын!»—деп сөстер улуг кызыл пөстерде чайынналгылаан. Кижилерниң өөрүшкүлүг агымы төммес-батпас турган. Кайгамчык улуг кызыл пөстe: «СЭКП-ге алдар!» деп бижээн. Плакаттар, лозуннар арызында «40» деп чурагай аажок ылгалып чораан. Каш хонгаш, грузин улус бүгү чурт-биле кады Совет өрге-чагырганы тургусканынын болгаш Грузияның Коммунистиг партиязын тургусканының дөртен чыл болган оюн байырлаарлар.

«40» деп ол-ла чурагайлар Ереванның чыскаалчыларының кедезинге көстүп чоруп турган. Ажылчы чон Арменияның дөртен чыл оюн демдеглеп турар, хостуг, аас-кежиктиг чуртталгага өөрүп, чогаадыкчы күш-ажылга кайгамчыктыг чедиишкиннеринге өөрүп турар. Белоруссияның найысылалы — Минскиге чыскаал кончуг чараш болган. Трактор, автомобильдер, станоктар тудугжулары, песчулер, эртемденнер, сургуулдар, байырлалдыг марштар ыыды-биле базын эртkилеп турган. Социалистиг чурттарның акы-дуң

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН, КҮЧҮ:

Камчаткадан чурттуң барын кызыгаарынга чедир

(Төнчүзү. Згези 1-ги арында).

Совет Прибалтиканың ажылчы чоннары кезээдегизи ышкаш, Май бирни байырлалдыы-биле демдеглээн. Латвияның найысылалынга Май бирни ригачылар-биле кады Чехословакиядан, Москвадан, Ленинградтан, Вильнюстан, Таллинден аалчылар байырлааннар. Май бирниң чыскаалынга улустарның найыралының темазы көрүнчүкте дег илден болуп турган. Риганы ССРЭ-ниң барын талакы эжии деп чөптүг адап турар. Ам база-ла ында далай портунда янзы-бүрү күрүнелер туктары киискээн суднолар туруп тургулаан. Европаның, Азияның, Африканың болгаш Мурнуу Американың он-он чуруттарының чагыгларын үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери күүседип турар, «Көрүнер, адаарганар, мону Совет чуртка бүдүрген!», «Октаргай бисте!», «Бис Юрий Гагарин ышкаш болуксаар бис!» дээн сөстерлиг лозуңнарны аныяктар туткулап алган чоруур. Колониализмниң дарлалын ап октапкан аныяк африка күрүнелериниң туктарын база чыскаалчылар туткулап чоруп турган.

Вильнюска, Кишинёвка, Таллинге, Фрунзеге, Севастопольга, Свердловскиге, Калининградка, Целиноградка, Барнаулга, Ивановога, Ставропольга болгаш бистиң чурттуң өске-даа хоорайларынга, суурларынга Май бирниң чыскаалдары чараш, сергек болгулаан.

Совет кижилер Май бирниң байырлалында улуг Коммунистиг партияга бердингенин база катап чайынналчаа-биле көргүскен.

Май бирниң кежээзинде, чурттуң кырынга имир дүжүп келгенде, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга болгаш маадыр хоорайлар: Ленинградка, Сталинградка, Севастопольга болгаш Одессага артиллерия даштаашкынларының салюттары динмиреп үнгүлээн.

Май бирни бистиң чурт мынчаар демдеглээн.

(СЭТА).

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Майның бирниң хүнү кайгамчык каан, часкы хүн болган. Байырлалдыы-биле шиметтинген Кызылдың кудумчуларын чүс-чүс школачылар, ажылчы чоннар әртенгинин 9 шактан эгелээш чүк-чүктен чыглыр черлеринге долуп кээп турган.

10 шак. Бир-ле дугаарында хоорайның мотоциклчилериниң колонназы әртип, Май 1-ниң байырлыг чыскаалы ооң-биле эгелээнин көргүскен. Хоорайның, бүгү школаларының коллективтери оркестрниң марш аялгазы-биле Ленин кудумчузунуң бажындан бадышкан болгаш олларның чыскаалы облкүүскомнун бажынының чанында тургускан индирниң баары-биле барык 30 минута иштинде әртип келген.

Школачыларның чыскаалы кайгамчык чараш шимелделиг болгаш өн-баазын чечектер-биле бүргеттинген болган. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениниң портредин, Никита Сергеевич Хрущев баштадыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннериниң портреттерин школачыларның болгаш ажылчы чоннарның колонналарының кырынга бедик көдүрүп алган әртип турган. Бистиң үевистиң кайгамчык улуг болуушкуну болуп, төөгүге кирип, Октаргайже делегейге кижиниң баштайгы ужудуушкунун эң чедиишкинниг боттандырган совет ужудукчу-космонавт Юрий Алексеевич Гагаринниң портредин болгаш ооң ужуткан корабль-спутнигинин дүрзү-хевирин чыскаалчылар тудуп алган чоруп турган. Космонавт кижиниң хевири көстүп келирге-ле байыр чедириишкиннинг адыш часкаашкыны, диңмиттиг «Уралаашкын» чаңгыланып турган. Частың чараш чечектери ышкаш хевир кирген бичии уругларның индир баары-биле әртип турарын көргеш, бистин Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс, улуг Төрээн чуртувус, бистиң маадырлыг улузувус, аас-кежиктиг чаштарывыс дээш кижиниң чоргаарланыышкыны, өөрүшкүзү улам-на хайныгып турар болду.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, автотранспорт болгаш тудуг организацияларының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү совет улус-биле бир дөмей, чеди чылдың үшкү чылының чаагай чазының чедиишкинин демдеглээр, Май бирниң байырлалынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш багай әвес ажылдаан. Социалистиг чарышка тиилөөн бүдүрүлге коллективтери школачыларның дараазында әртип әгелээн. Автотранспорт организацияларының аразынга тиилекчи болуп үнгеш, Кызыл тукту чаалап алган Сельхозтранстың автобаазазының коллективи бир-ле дугаарында әткен. Ол коллектив чедип алган көргүзүглерин тускай диограмма-биле көргүскен. Социалистиг чарыштың тиилекчизинге аллар кылдыр адыш часкаашкыны динмиреп турган.

Эки ажылдааны дээш Хүндүлүг бижиктер-биле демдеглеттирген облпотребсоюзтун АТК-зынын, бус-биле ажылдаар электростанцияның, ийиги чүк АТК-зының хөй кижилиг коллективтеринин чыскаалы чедиишкинниг әткен. Кызылдың өске-даа үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң коллективтери база-ла Май 1-инге уткуштур чедип алган чедиишкиннерин рапорттап, чаагай сорук кириишкинниг чыскаалып әткилээн.

Күрүненик башкы институдунуң болгаш башкы училищезинин сургуулдары—келир үеним аныяк башкылары чыскаалга кончуг чараш көргүзүглерлиг әткен. Ылаңгыя училищенин сургуулдарының шелге сула шимчээшкини чүс-чүс кижилернин кичээнгейин хаара туткан. Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары көдээ ажыл-агыйның чүүл бүрү культураларының хевирин көргүзүп, ылаңгыя кукуруза болгаш свёкла кеткен хөрээжен уруглар танцылап әртерге, адыш часкаашкыны үр үеде үргүлчүлеп турган.

Чыскаалчыларның колонналары үр үеним иштинде әртип үргүлчүлеп, «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Совет чазак делгерезин!», «Коммунизмниң тургузукчузу—улуг совет улус делгерезин!», «Улустар аразынга найырал делгерезин!», «Бүгү делегейде тайбың делгерезин!» — деп лозуннар шелге үзүк чок чаңгыланып турган.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр бистин улузувустун уламна сырый каттышканын, чеди чылдын үшкү чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир деп быжыг шиитпирлиин көргүскен.

БҮГҮ КҮШТЕРНИ ЧАСКЫ ТАРЫЛГАНЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАРЫНЧЕ!

☆ ☆ ☆

„Ховунуң кадынынче“ улуг кичээнгейни салыр

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери 1961 чылда 2140 гектар, азы 1960 чылдыындан 84 хуу хөй кукурузаны тарыыр, районга ооң ногаан массазының дүжүдүн ортумаабиле гектар бүрүзүнден 300 центнерден куду әвести алыр деп социалистиг хүлээлгени алганнар. Районда кукуруза тарып, ажаап өстүрер талазы-биле ажылдарны боттандырар механизастаттынган 71 кижи составтыг 14 звенолар тургустунган. Кукурузачы звено бүрүзүнде кукуруза олуртур машинаны, чер суггарарынга, кукурузаның чайгы ажаалдазын чорударынга хереглээр чепсек-хереклер болгаш кукуруза комбайны быжыглаттынган. СЭКП райкому болгаш райкүүском боттарының каттышкан хуралынга кукурузачы звеноларның удуртукчуларын келдиргеш бадылаан. Ооң-биле чергелештир, звеноларның удуртукчуларының дилеглерин, саналдарын дыңнаан болгаш четпестерни чайладыр дугайында хемчегларни алган.

Апрельдиң эгезинде көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязынга колхозтарның, совхозтарның кукурузачы звеночуларының удуртукчуларының болгаш агрономнарының үш хонук хуусаалыг семинары әткен. Аңаа кукурузаның агротехниказының болгаш база кукуруза олуртур машинаның таарыштырылгазын канчаар тургузарының дугайында айтырыгларны дыңнакчылар өөренген.

Бо чылын ажыл-агыйлар бир муң гектар хире кукурузаны кур, 960 гектарны суггаттыг черлерге тарыыр. Районнуң бүгү ажыл-агыйлары кукуруза үрезиннери-биле бүрүн хандыртынган. «Искра» колхоз 300 гектар кукурузаны тарыыр, ында ийи звено тургустунган, звенолар удуртукчулары Монгуш Удавас-оол кукуруза тарып, ажаап өстүрер талазы-биле беш чыл, Ооржак Сорулга ийи чыл дургузунда ажылдаан дүржулгалыг. Звенолар кукуруза шөлүнче 700 тонна өдекти сөөрткен, хөрзүнү сайзырадып кылып турар.

«Октябрь 30 чылы» колхоз кукуруза олуртур черин бүрүн белеткээн, 225 гектар кукурузаның 150 гектары суггаттыг черге тарыттынар. Кукуруза шөлүнде 400 тонна өдек төктүнген. «Искра» колхозтуң даргазы эш Доктугу, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы эш Самдан кукурузачы звеноларның ажылынче улуг кичээнгейин салып турар.

Мооң-биле чергелештир, кукуруза тарылгазынга белеткелдер амдыгаа чедир четче кылдынмаанын демдеглээш, бо ажылдың четпестерин эң кыска хуусаада чайладыры негеттинип турар. Дүржулга станциязы, «Чыраа-Бажы» совхоз болгаш «Большевик» колхоз апрель 25-ке чедир кукуруза олуртур черлерин бүрүн белеткен албаан. Ажыл-агыйларның хөй нуруузунда кукурузага тускайлаан участоктарда агропаспорттар тургустунмаан. Чамдык ажыл-агыйлар кукуруза тарыыр черлерни эки шилип албаан болгаш агротехниканың чурумнарын үрээн. Дүржулга станциязының Сарыг-Алаакта кукуруза тарыыр деп турар 150 гектар чери бок үнүштер-биле шыптынган, ооң хөрзүнү үрелип баксыраан. Сөөлгү 3—4 чылдарда ол участокка тараан кукурузаның ногаан массазының дүжүдү чүгле 80—100 центнер болуп тургулаан. Ол черни ажылдап кылырынга хөй күш-ажыл чарыгдаттынган болгаш бир центнер кукурузаның бот-үнези кончуг бедик болган.

Сталин аттыг колхоз кукуруза тарыыр 50 гектар черни андарган хирезинде, хары угда дораан-на илиртевээн. Ол участокту чүгле ийи хүн әткеш үшкү хүннүң бодунда илиртээн, ынчангаш хөрзүннүң шыгы үне берген. Район ниитизиби-биле бүгү кукуруза шөлүнге төкссе чогуур өдектин чүгле үштүн бир кезиин төккен. Кукуруза олуртур машинаның септелгези доозулбаан. Кукуруза олуртур машина бүрүзү 165 гектар кукурузаны олуртур үжүрлүг. Дүржулга станциязының, «Чыраа-Бажы» совхозтуң кукуруза олуртур машина бүрүзүнге 200—250 гектар онаажып турар. Районнуң ажыл-агыйлары кукуруза олуртур машиналарны немей тып алыр дугайында боттуг хемчегларни албайын турар.

Ленин аттыг, «Большевик» колхозтарның, дүржулга станциязының болгаш өске-даа ажыл-агыйларның кукурузачы звеноларының аразында социалистиг чарыш ёзу барымдаалап тургустунган. Чаржып турар звенолар бот-боттарының аразында хыналда кылбайын турар. Кукурузачыларны мактап деткиириниң хемчеглери, ажылдап кылдынмаан. Чамдык колхозтарның удуртукчулары кукурузачы звеноларның ажылдакчыларын өске ажылдарга ажыглаар чүүлдер база бар. «Большевик» колхозтуң даргазы эш Куулар кукурузачы звенонуң чамдык кежигүннерин чүк чүдүрер ажылга кирген турда, кукуруза тарыыр 100 гектар чер чоокка чедир-ле бүрүн белеткеттинмээн болган.

Бо чылын районга 100 гектар чигир свёклазын тарыыр деп турар. Чамдык ажыл-агыйларда свёкла тарыыр черлер амдыгаа чедир тускайлаттынмаан, свёкланың агротехниказы ажылдап кылдынмаан. Свёкла өстүрер звенолар амдыызында тургустунмаан. Партия, совет, көдээ, ажыл-агый органнары үстүнде айыттынган четпестерни чайлатпышаан, кукуруза, чигир свёклазының тарылгазын чедиишкинниг чорударының хемчеглерин алыр ужурлуг. Чажып тарыыр мурнунда чернин хөрзүнүн эки белеткээри, бүгү суггаттыг черлерге тарылга мурнунун суггарылгазын организастаары, кукуруза, свёкла тарылгазынга кайы хире белеткелдиинин дугайында чаржып турар звенолар бот-боттарының аразында хыналданы чорудары негеттинип турар.

Г. ПЕТРОВ.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелинин Чеди-Башта хову бригадазының тракторизи Юрий Васильевич Шепилов ажыл-агыйның мурнакчы механизаторларының бирээзи.

Бо чазын Юрий Шепиловтуң 2 трактор агрегады барык-ла 400 гектар чыгыы черни ажылдап кылган. Ооң агрегады черни лущениелээринге, илиртээринге-даа ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүсеп келген. Ам эш Шепилов кызыл-тас чаштырылгазын чедиишкинниг чорудуп, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 120—150 хуу чедир күүседип турар.

Чуруктта: Юрий Шепилов.
Фото О. САМБЫЙ-ООЛДУУ.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыраканда № 3 салбырында ниити тарылга шөлү 3600 гектар азы әткен чылга деннээрге мун ажыг гектар немешкен. Часкы хову ажылдары эгелээнинден бээр трактор-хову бригадазы 1300 гектар черни илиртээн, 600 гектар кызылтасты, 192 гектар суланы чаштырган болгаш 100 ажыг гектар черге часкы аңдарылганы чоруткан.

Часкы хову ажылдарын бедик шынарлыг чорудар дээш ажылчыннарның болгаш механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. «ДТ-54» тракторнуң башкарыкчызы Б. Тадар-оол 3 кожуглуг сеялка-биле тараа чаштырарының әлчег нормазын 130—160 хуу күүседип турар. Ооң чаштырыкчылары Суктер-оол, Х. Улар-оол, С. Түлүш оларның кызымаккай күш-ажылын бригаданың ажыл-ишчилери бедии-биле үнелеп турар. «С-80» тракторнуң башкарыкчызы Н. Черепанов әлчегде 10 гектарны чаштырар тургаш, 16—17 гектар чедирип турар. Автомашина-биле үрезин сөөртүкчүзү чолаачы С. Биче-оол, үрезин урукчулары К. Батына, М. Күнзеннаа, С. Болат-оол олар база мурнакчыларның санынга кирип турарлар.

Бригадада столоваяның поварлары аныяк кыстар Б. Чарида, Х. Бүрүмаа олар база кызымаккай ажылдап, ховунуң ажыл-ишчилеринге эки чемнерни белеткеп турарлар.

Мооң-биле кады, часкы тарылга ажылында чамдык четпестерни демдеглээри чугула. Совхозтуң бо салбыры әткен чылын «Улуг-Хая» колхоз тургаш, бо чылдың тарылгазынга чүгле 1600 гектар чер белеткээнинин уламындан, ам 2 муң гектар хире черни часкы тарылга үезинде удур аңдарып белеткээр ужургга таварышкан. Әткен чылын белеткеттинген черлерни ам тарып доосканы болгаш черни удур аңдарып турары-биле тараның чаштырылгазы үзүктелиишкинге таваржып турар.

Тарылганың темпизи мынчаар оожумнап турда-ла совхозтуң директору эш Моисеев, салбыр эргелекчизи эш Белекей, кол инженер эш Верещагин тарылганың темпизин дүргедедир, ылаңгыя тракторларнын дүнхүн иштинде долу ажылдаарын организастаар хемчегларни албайын турарлар. Ам үеде тракторларнын хөй кезии чүгле хүндүскү әлчегде ажылдап турар. Ооң чылдагааны болза тракторларнын дүне чер аңдарып ажылдаарынга таарымчалыг байалдар тургустунмайн, оларнын чырыткызы чок болуп турарында. Чижээ, «С-80» деп күчүлүг трактор чүгле хүндүс ажылдааш, дүне ажылдавайн турар. Бир әвес тракторларны хүндүс тараа чаштырган, дүне чер аңдарарынга ажыглаан болза белеткеттинген черлер четчир ужурлуг турган.

Техниканың үрелир, ажылга саат ужураштырар чоруктары база бар болуп турар. Чижээ, Н. Дагбалаарның «Беларусь» тракторунуң сеялказының тырыкызы үрелгеш, сөөлгү үш хүнде аңаа турган. «ДТ-54» деп үш тракторларның сөөртүп турган үш-үш кожуглуг сеялкаларының бирээзи үрелгеш, ам чүгле ийи-ийи сеялкаларны сөөртүп турар.

Часкы тарылганың эң харыысалгалыг үезинде бригадада чамдык ажылчыннарның талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктарны болдуруп турар. Чижээ, тракторист Т. Сюрюн-оолдуң агрегадының чаштырыкчылары К. Анай-оол, Д. Окчаан-оол, О. Бады олар кандыг-даа чылдагаан, чокка ажылын каапкаш чоруй барганы-биле ол агрегат бир хүн ажылдаваан.

Бригаданың ажылчыннарының болгаш механизаторларының ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыдар, тракторларны дүн-хүнде ийи әлчег-биле ажылдадыр, ажылдың темпизин дүргедедир хемчегларни албас болза часкы тарылганың хуусаазы узап, янзы-бүрү культураларны чажарының агротехниктиг эки үелери әртеринге чедери чайлаш чок апаар дээрзин совхозтуң удуртукчулары бодаза чогуур.

М. КАВАА-САРЫГ.

ӨВҮР

ХАНДАГАЙТЫ. Ажылчы чоннарның бүгү делегей байырлалы — Майның Бири Өвүр районга бедик көдүрүүшкүннүг әткен. Байырлалдың бүдүүзүнде колхозтарга, бүдүрүлге, албан организация черлеринге уткулганын хуралдары улажып турган. Колхозтарның малы бо кыжын менди болгаш хүр чыл ашкан, ооң уламындан күрүнеге әыт, сүт белеткээр хүлээлгелер база чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Байырлалга уткуштур «Кызыл тук» колхоз эт садарының планын 103,4 хуу, сүт планын 138,8 хуу күүсеткен. Районнуң школалары келир өөредилге чылында шупту оттулар ыяш-биле хандыртынган. Хойжу Дакпай-оол, саанчы Сат, тракторист Чамыян ышкаш мурнакчы кижилернин күш-ажылчы чедиишкиннери байырлалдың хүннеринде демдеглеттинип турган.

Майның 1-де болгаш 2-де район төвүнге спорт болгаш күш-культураның массалыг көргүзүглери солун әткен: национал хүреше шилинчек 64 мөге хүрешкен, аңаа «Коммунизмче орук» колхозтуң эш Бадыраа шүүлген; чарышка 28 аттарны салырга, «Коммунизмче орук» колхозун аңды мурнап келген. Байырлалдың хүннеринде чоннуң дыштанылгалары, массалыг оюн концерт көрүштүг болган.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары Майның байырлалына күш-ажылчы чедиишкиннербиле ужурашкан. Колхозтар болгаш совхозтар әрте чажар культураларның тарылгазын апрель 30-де доосканы. Тодаргайларга: 17300 гектарның орнунга 18011 гектарны тараан, ылаңгыя кызыл-тастың планын район Май Бирге уткуштур 131,4 хуу күүсеткен.

Байырлалдың хүннеринде хову турлаглары, мал фермалары көрүштүг шиметтинген, суурларга болгаш Чадаана хоорайга чоннуң массалыг сөлгүүстәәшкини, спорт маргылдаалары, оюн концерттер улажып турган.

ЭРЗИН

ЭРЗИН. Бүгү делегейнин ажылчы чоннарының байырлал хүнү—Майның Бирин әрзинчилер ажыл-ишке холбаштыр демдеглеп әрттирген. Районнуң колхозтарындан 550 ажыг кижи тайгага ыяш белеткеп турган. Олар ниитизи-биле 1517 кубометр оттулар ыяшты каккан.

«Мөрен» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның бригадалары бо талазы-биле әлээн үлегерлиг ажылдаан. Олар оттулар ыяшты белеткевишаан, ол девискээрде арганың богун арыглап аштаан.

Бригадаларга, фермаларга, хову шөлдеринге — каяа-даа баарга хөглүг, демниг ажыл-иш. Оларны байырлалдың лозуннары, ында көрүштүг шимелделер күш-ажылче улам сорук киирип турган. Ниитиниң чемненилгелерин, садыгларны, культура массалыг оюн концерттерни ол черлерде баш бурунгаар таарыштыр организастаан турган.

Район төвүнге спорт болгаш күш-культураның янзы-бүрү көргүзүглери ол хүннерде база улажып турган: национал хүреш, боодалга, хол бөмбүүнүн командалары, оон-даа өске.

Ыры, хөгжүм куттулуп тургулаан

Частың улуг байырлалы—майның 1 болгаш 2 хүннеринде Кызылга агаар-бойдустуң байдалы «чагып каан» үүве ышкаш каан болган. Ол магалыг хүннерде хоорайның өөн кудумчуларынга, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга селгүүстеп байырлаан чон-даа арбын-на болган. Ленин кудумчузунга-даа, паркка-даа хөглүг ыр-шоор, хөгжүм, танцы диңмиреп турган.

Байырлал хүннеринде хоорайның коллективтеринде бот-тывынгыр уран үүл белгүмнериниң концерттери болурунуң чарлалдары апрельниң сөөлгү хүннеринде-ле кудумчуларга астына бергилээн турган. Май 1-нин хүнүнде дараазында коллективтернин бот-тывынгыр уран үүл белгүмнериниң концерттери болгулаан. Парктың ногаан театрынга дүүш сөөлүнде башкы училищезинин сургуулдарының баштайгы концерти эгелээн. Ооң соонда Минусинскиниң улустуң ырының концерти болган. Паркта лекторий залының мурнунда ажык шелге Кызылдың хөгжүм училищезиниң № 1, 3 школаларның, садыг-кооперация училищезинин, облпотребсоюзтун концерттери чонну сонуургаткан. Ленин кудумчузунда № 7 школаның баарында шелге хүндүс № 7, 2 школаларның, медицина училищезиниң концерттери болган. Май 2-нин хүнүнде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында танцы шелүнге әртенгинин 11 шактан кежээге чедир-ле янзы-бүрү хөглүг оюннар болуп тургулаан. Ногаан театрга хүндүс электри станциязының, хлеб заводунун, аэропорттун, башкы институдунун, дааранылга комбинадының, көдээ ажыл-агый техникумунуң концерттери болган. Ол-ла хүн № 7 школаның чанында шелге школа-интернаттың өөреникчилериниң көргүскен концерти селгүүстәән чонну сонуургаткан. Аныяк салгакчыларның «Ишчи холдар ыры», «Чечектелип орар Тываның үнү» деп хөйнүн ырлары, тыва улустуң «Чечек», украинаның «Гопак», белорусьтун «Бульба», молдавияның «Молдап әр» деп улустун танцыларын теп күүсеткени дыка солун болган.

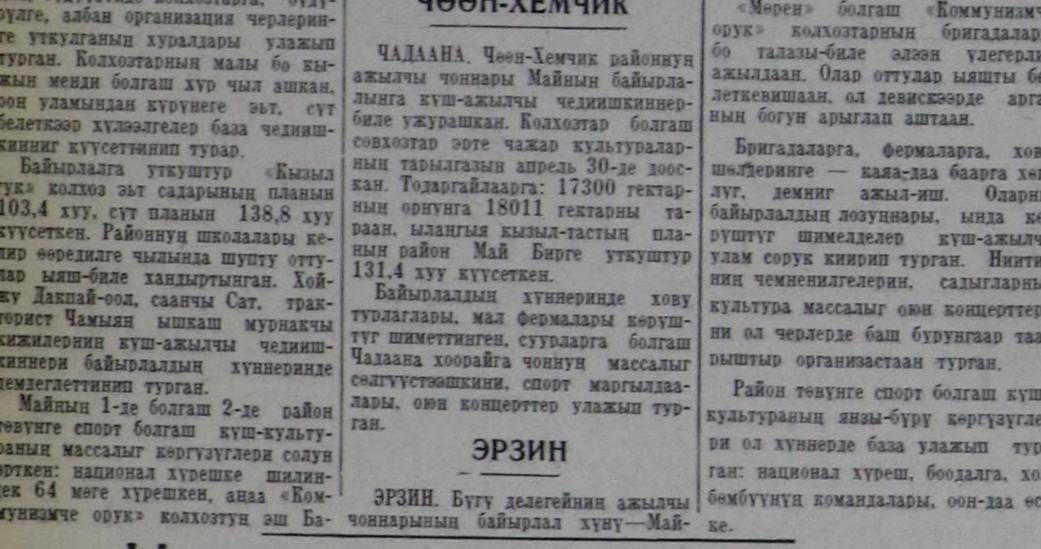

Чуруктарда: (Солагай талазындан өн талазынче) Кызыл хоорайга Май 1-нин чыскаалы болгаш байырлал дың концерти.

СОВХОЗТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Ажыл-херек бүрүзүнүң чедиишкинниг болуру аңаа баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг удуртулгадан кол хамаржыр, часкы хову ажылынга ол талазы-биле хемчеглерни «Чыраа Бажы» совхоз багай әвес чоруткан.

Күш-ажылды шын организастап, техниканы чөп ажыглаанындан совхозтун тараажылары кыска үеним иштинде 4960 гектарның шыгын базырып илиртээн, 2116 (ооң иштинде кур 1112) гектарны андарган, 800 гектарның хараганын өөкеш, суггарган. Ол ышкаш әрте чажар тараа культураларын 1394 гектарда тараан, чажылда амгы үеде массалыг калбарган.

Кандыг-даа ажылды кижилер, кадрлар, кылып бүдүрер болгай. Техникага камныг, ону шын башкарып билир механизаторлар-биле совхоз хандыртынган. Чер андарылгазында М. Деге, О. Деге, чаштырылгада Ак-Сүге, Монгуш, илиртелгеде Эрес-оол, Эзир-оол ышкаш ажылдың хүн нормазын 150—200 хуу күүседип турарлар хөй.

Тараажылардың ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга чамдык хемчегларни ап чоруткан: турлаглар ниити чурталга бажыннары чогуур өйүнде кылдынган; чунар бажыннар, кызыл булуннар ажылдап турар; ниити чемненилге черлери хандыртынган.

М. ШЕРИГ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Байлак дүжүт дээш

ЧАДААНА. «Чыраа-Бажы» совхозтун тараажылары бо чылын кызылтасты 2100 гектарга тарыырын хүлээнгеш, ону майның байырлалынга уткуштур, апрель 29-та 2478 гектарда чашкан. Ол ышкаш чинге-тарааны 1010 гектарда, арбайны 310 гектарда тараан, ол культураларның чажылдазы ам 60 хуу ажып турар.

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, чуртка тараа бүдүрерин улам көвүдүрүр дээш совхозтун коллективи кызымак ажылдап турар. Чеди чылдың үшкү чазында 805 гектар куруккан шөлдерниң хараганын аштап шингээткен, 484 гектарны суггарып тараан.

Тараа чаштырарының хүн нормазын 200 хуу күүседип турар Монгуш Николай, хүнде 7 гектарның орнунга 18 гектарны андарып турар Куулар Доржу ышкаш ажыл-ишке үлегерлиг механизаторлар хөй. Прицепщик Кокай-оол, суггарыкчы Санчай-оол болгаш өскелернин-даа аксеткилдиг күш-ажылын демдеглээри чептүг.

Серпуховчуларның эгелээшкини-биле

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң чыылдырганы районнуң саанчыларының чөвүлел хуралы чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайга болуп эрткен. Хуралга колхозтарның, совхозтарның бүгү саанчыларындан аңгыда инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары, көдээ ажыл-агайының тускай эртемниглери, партия болгаш совет ажылдакчылар киришкен. Бирги кварталда сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайын хуралга чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген районнуң ажыл-агыйлары, малчынкар чамдык дээре көргүзүглерни бирги кварталда чедип алган. Район ниитизи-биле күрүнеге эът садарының квартал планын ажыр күүселкен. «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң (даргазы эш Глотов, парткомитет секретары эш Доржу) кежигүннери күрүнеге эът садарын 102, сүттү—115 хуу күүседип, бирги кварталда эки көргүзүглүг болган.

Бирги кварталдың түннели-биле алырга, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазы бир инектен-не ортумаа-биле 314 кг сүттү саггаш, бирги черни эөлеп, фермалар аразында шилчиир кызыл тукту быжыы-биле тудуп турар. Ийиги черни «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң Кожай фермазы эөлеп турар. СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарыш калбарып, мурнакчы саанчыларның саны көвүдеп турар. Районнуң саанчыларының аразында Кожай фермазында эш Санчы Көк-кыс бир инектен-не 438,5 литр сүттү саггаш, бирги черни эөлээн.

Ооң-биле кады. сүт бүдүрерин «Куш-ажылдың хостуу» колхозтан аңгыда колхозтар болгаш совхозтар бирги кварталда багай күүсеткенин хуралга демдеглээн. Ооң кол чылдагааны болза колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия организациязының секретарьлары болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери саар инектерниң чемгерилгезин болгаш ажаалдазын экижидеринче боттуг хемчеглер албаанында болур. Ооң чылдагааны-биле бирги кварталда 277 тонна сүттү күрүнеге садар турган, 181 тоннаны саткан.

Сүттү күрүнеге садарының квартал планын чамдык колхозтарның күүсетпээнинің чылдагааның иштики хереглелдерге хөйну ажыглаар, чамдыкта кайы хамаан чок төтчеглээр чорукту болдурганы-биле тайылбырлап болур. Чижээ, «Чодураа» колхоз (даргазы эш Темир-оол) 45 тонна ажыг сүттү сагган хирезинде, ооң күрүнеге чүгле 8 тонна 381 кг сүттү саткан.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазының саанчылары серпуховчуларның чаа эгелээшкинин боттарының хуралынга чугаалашкаш, ону чаңгыс эп-сеткил-биле деткивишаан, амыдыралга боттандырарын шиитпирлеп алгаш, ВЛКСМ райкомунуң путёвкалары-биле барган аныяк саанчыларга дуржулгалыг саанчылар дузалап, чыдып каап турар саанчыларны мурнакчыларның деңнелинге чедирип алыр дээш ажылдап турары ышкаш эки эгелээшкиннерни деткип, районга калбартыры чугула деп хуралга демдеглээн.

А. ДОНГАК.

Эът, сүт бүдүрерин көвүдедип тургаш...

Эът, сүт бүдүрерин көвүдедип тургаш, күрүне мурнунга алган планныг онаалгаларын-даа, социалистиг хүлээлгелерин-даа күүседиринче районнуң партия, совет, ажыл-агый организациялары организакчы ажылды күштелдирер ужурлуг турбуже, Чөөн-Хемчиктиң партия райкому, райкүүскому болгаш көдээде партия, совет организациялары бо талазы-биле кошкак хемчегдерни ап турар.

Районнуң ажыл-агыйлары («Сүт-Хөл совхозту киирбеске) бо чылдың бирги чартык чылында 7070 центнер сүттү, 4750 центнер эътти күрүнеге садар онаалгалыг. Ам чылдың бирги чартыының төнчүзүнге чедир чүгле ийи бүдүн ай арткан турда-ла байдал чөгенчиг. Үш ай 20 хонук дургузунда 1809 центнер эът белеткеттинген азы 38 хуузу, 1208 центнер сүт садып алдынган азы 17-хуу күүсеттинген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң, «Большевик», Сталин аттыг колхозтарның удуртукчулары эштер Турген-оол, Куулар, Ревнюк олар эът садарының чартык чыл онаалгаларын 52—76 хуу күүседип алган болза-даа, сүт садарын «Чыраа-Бажы» совхоз 21 хуу, Сталин аттыг, «Большевик» колхозтар 8—20 хуу-ла күүсеткеннер.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы (директору эш Сонам) болза, мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедиринге бистин области кара чаңгыс эртем-шинчилелдиң чери болуп, совхозтарга, колхозтарга үлегер көргүзер, дузалаар, дуржулга нептередир хүлээлгелиг чер турбуже, ол 1960 чылда планныг онаалгаларын күүсетпээн. Эш Сонам районнуң удуртур организацияларының хуралдарынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин, күрүне мурнунга алган хүлээлгелерин күүседирин каш удаа аазап келзе-даа, ол аазаашкын ажыл-херек-биле дүүшпейн турар. Бо чылдың 3 ай 20 хонуунуң дургузунда станция чартык чылдың сүт садар планын чүгле 18 хуу, эътти—1,9 хуу күүсеткен, а бирги кварталдың онаалгазын эът-биле чүгле 12 хуу, сүт-биле 31 хуу күүсеткен. Апрельдиң 20 хонуунуң дургузунда кг-даа эът дужааваан болгаш чүгле 49 центнер сүт саткан.

«Октябрь 30 чылы» колхоз районда мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи болгаш мал ажылының талазы-биле улуг черни эөлеп турар. Ол колхоз бирги кварталда эът садарын 161,6 хуу кылдыр ажырзадаа, сүттү 19,6 хуугa күүсеткен. Апрельде ол ажыл-агый чүгле 14 центнер сүттү саткан а кг-даа эът киирбээн. Ленин аттыг, «Искра» колхозтар, «Чыраа-Бажы» совхоз сөөлгү үеде күрүнеге эът сатпааннар.

Районнуң ажыл-агыйлары сүттү иштики хереглелдерге хөй чарыгдаар чаңчылын ам-даа соксатпайн турар. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Хөндергей участогунда сүт-бараанның Чаш-Терек, Кара-Суг-Аксы фермаларында сүттүң үчёт, отчёду ам-даа эки тургустунмаан.

Күрүнеге эът, сүт садарының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче организастыг ажылды күштелдирери чугула.

М. СЕВЕН.

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң мурнакчы хойжузу Салчак Манчыктың коданында төрүүр 282 хойлар ам доозазы ооллдапкан. Ооң чаш төлү менди.

ЧУРУКТА: Салчак Манчык хойларын кадарып чор.

Сөзү болгаш фотозу **А. АИРНИИ.**

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Совхозтуң тудугжулары

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, «Барлык» совхозтуң тудугжулары кызымак ажылдап турар. Бо чылдың бирги кварталында олар 3 чурттал бажыңнарын доозуп, ажыглалда киирген. Ол ышкаш столовая турар чаа тудугну база кылган.

Бригада чүгле чурттал бажыңнары кылып турар эвес. Олар Алаштың болгаш Теннигг-Алаакта мыйыстыг бода малга чаа ийи кажааларны тудуп доосканы. Фермаларга бүдүрүлге, культура-амыдырал тудугларын, малчынларга чурттал бажыңнарын кылырынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Тудуг бригадазының амгы кол күүзүн совхоз төвүнде ийи улуг тудугларже угландырган. Чүс инек турар механизастаттынар кажаының база 390 дөрбелчин метр шөлдүг клубтуң тудуглары чедиишкинниг чоруп турар.

М. БАДЫРАА,

Барыын-Хемчик район.

БИВЛИОТЕКАДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң библиотеказы колхозчу чоннуң дыштаныр үеэинде номчулганың культурлуг одаа болуп турар.

Ол библиотеканың ном фондузу 2092 чедип, 380 ажыг номчукчулардыг. Часкы тарылга үеэинде хову турлагларынга ийи көжер библиотеканы организастап тургускан. Библиотека эргелекчизи эш Салчак Таня ол ажылынга кызымак, эки ажылдап турар.

С. САЙЫН.

Ховуларның ажыл-ишчилеринге

Чадаана сес чыл школазының өөреникчилери кичээлден дашкаар үеде чөп дыштаныр, литератураның, бот-тывынгыр уран чүүлдүн, танцының, хөйнүң ырының бөлгүмнеринге киржип, боттарының хостуг шактарын шын ажыглап турарлар. Олар сөөлгү улуг хүннерде суурга болгаш фермаларга өлөөн каш концерт көргүскеннер. Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң төвүнге база Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң Ак-Туруг салбырынга солун концерт-биле аалдап чорааннар.

Концерт программазы үргүлчү чаартынып, күүселдези шынаржып турар. Хөйден: Төрээн чурт, партия дугайында ырларны күүсеткилээн. Өөреникчи Сат Зоя «Бора-Хөлүм», О. Вера «Чечектерим» деп ырларны эки ырлап турарлар. Бөлүк оолдарның акробатика көргүзүглери дыка солун.

Чадаана сес чыл школазының өөреникчилери концерт көргүзүглеринбиле кады «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң Арыг-Бажында болгаш Кызыл-Хаванта сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилеринге дузалажып, кажаа иштин арыглаарынга киржип турганнар. Ооң-биле кады, өөреникчилер часкы ховуажылдарында туруп турар колхозчуларга өлөөн каш концерттерни көргүзүлер.

Д. ХЕРТЕК.

БИСТИҢ ХҮННЕРИВИСТИҢ МААДЫРЫ

Баштайгы тыва шуткукчу

Ийи кижи күжаа четпес хире чоон, улуг каң эзилдирер вагран дээр суугунуң шоргазындан кызылсарыг өннүг, эзилдирген каң суттуулаштыр агып бады кээрге бызырааш хензиг чаштанчы оттар чүкчүкче сырыланып ужуга бээр. Делгем эгиннерлиг, бедик сынныг, улуг характарлыг, комбинзон хептиг аныяк өр узун тудалыг, бичежек хемчээлдиг ковал-биле дөмейи аажок ускуужун сегирип алгаш, шорганың ужунга туда каапкаш, люктүн хевинче өриг каңны куда каапкаш ак-көк чалбыштар оон тиглериндеи дывыржып үнүп турар. Люк деп чүл дээрзин чамдык номчукчулар айтыра бээр чадап чок. Кызылдың төп кудумчуларынга кылаштап чораан, кыры долганыг хээлерлиг төгерик шой демирлерниң черже халыпталы берген чыткылаарын бо-ла көргүлээр бис. Суг дамчыдылгазынга хереглээр ол демирлерни люк дээр. Ол люктер болза Элегестиң Суг-Бажынга тараа тарып, аңын аңнап, малын малдап чораан көшкүн арат Сандыйның оглу, ам Тываның септелге заводунуң аныяк шуткукчузу Александр Сандыктың бүдүрүп үндүрген ажылдары-дыр деп чоргаарал-биле таныштырып болур мен.

Каңны хепке кудуп турганының түлүк үеэинде чеде бергеним ол болду. Шуткукчу бүрүзү-ле ускууштарынга эзилдирген каңны ол шоргадан аксын алгаш, тус-тус кудар черлеринче далаштыг дүрген чоруптар. Кижи бүрүзү-ле тус-тус кылаштаар оруктардыг. Кудуушкун үеэинде кым, кайдаар кылаштаарын болгаш өске-даа чурумнарны шын сагып, оларны беш салаазы ышкаш эки билир.

Александр Сандык каш-ла минуталар иштинде ийи комплект люктерни хептей куда каапты. Ооң соонда эзилдирген каңны чаңгыаай, биче хемчээлдиг хөй-ле хептерже кудуп эгеледи. ТРЗ деп хураагайлап бижээн үжүктерлиг печка аастары Тываның чурттакчыларының, албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлериниң бажыңнарында сөөлгү каш чылдардан бөөр-де көвүдей бергилээн. Печка аастарында таңмалаттынган ол хураангай сөстерни тывалап чазарга: Тываның септелге заводу дээн. Сандык ындыг печка аастарын хүнде 40 комплектиден ажыр кылып турар.

— Кижи бүрүзү-ле бодунуң бүдүрүп үндүрер ажылдарын бир хүн бурунгаар тускай довуракка хептеп алыры эң-не берге, анаа эң-не быжырымчалыг хынамча негеттинер. Бир эвес довуракты шын эвес, тырып, хептеп алыр болза анаа шуткуй куткан чүүл ажыглалга кирер аргажок багай болур. Кылып өөрени бээрге, довуракты канчандыр тырыырын холдар боттары-ла билир апаар. Бо печка аксы-дыр. Баштай ону ынчалдыр өттүндүр хептеп чазап каан ыяш хааржакчыгаш иштинче довуракты тырып алыр — деп, Александр Сандык, таапкы тыртым хире биче хостуг үе кадында тура душкеш, чугаалады.

Бызырааш, хензиг чаштанчы оттар сырылажып ужукпушаан, эзилдирген каң ваграннының шоргазындан база катап агып бады кээрге ону ускуужунга дозуп куткаш, шуткуушкунун үргүлчүлей берди. Бүгү-тываның бирги улуг хуралының бодуп турган төөгүлүг чери — Элегестиң Суг-Бажынга чүгүрүн деңмек орту чедир даапкаш, шыкка өөрү оолдар-биле чаржып, хүрежип, малгаш-биле мал-маганның левирин тудуп ойнап турган бичии оглунуң кедизинде барып шуткукчу болу бөөр дээрзин Сандыйның уйгу-дужүнге кайын кирип чораан боор. «Ада көрбээнин оглу көөр» деп үлегер домак бар болгай. Александр Сандыйевич Сандык—ам каңны эзилдирип, ону шуткуп кудар талазы-биле тускай эртемни чедип алган баштайгы тыва шуткукчу-металлург.

Тывада чаа тургустунган септелге заводунга ажылдазы-биле алды чыл бурунгаар заводтуң директорунуң кабинедин дидим эвес сокташ, кирип келгенин Сандык болган чок-ла сактып келир.

—Олур дигеш, шуштур салгылаан сандайларже айыткан.—Че, дыңнап тур мен. Чүү дугайлыг келдин?

— Заводка ажылдаар дээш.

— Кайын келдин?

— Таңдыдан.

— Кайа ажылдап турдун?

— Даг экспедициязының бир партиязынга чер өрүмнекчилеп турдум. Ол партия чери ам хагдынган. Ооң мурнунда шериг албанынга турган мен—дигеш, күш-ажыл дептерин сунган.

Директор ооң дептерин ажып көргүлээш:

—Дагның улуг өрүмнекчи мастери турган ышкажыңчыл?

— Ийе.

— Даартадан эгелеп ажылдап кирер бо-ла-дыр. Амдыызында заводтуң электри станциязынга машинакчылап ажылдаар бооп-тур сен ийин. Ооң соонда чүвениң хирези көстү-ле бөөр ыйнаан.

— Ындыг-дыр. Ажылдаар мен харын—деп, күзелдии-биле өөпшөөрешкен.

Электростанциязынга ажылдап тура шуткулга цегинге эгги-ле чедип келгеш, каңны 1500 градус изиг температурага суугдыр эзилдиріптерин, янзы-бүрү херекселдерни каңдан канчаар шуткуп кударын бүдүү өөренип көрүп турган.

— Бистиң Сашавыс кылыр ажыл дээнде карак-ыызыл, могаар-шылаар дээр чүве билбес, биче сеткилдиг, черле төлептиг, доруун-на оол-дур эвеспе—деп, станцияда эштери ажылдап киргениниң өлөөн каш айлары эрткенде ооң дугайын ынчаар чугаалажып тургулаан.

Заводка ажылдап киргенден бөөр күс, кыш эртип, час база-ла адакталы берген. Коллективтиң май 1-нин байырлалын уткаан уткулга хуралы эгелээриниң мурнуу чарыында, Саша заводтуң хүндүлел самбыразынга чеде бергеш, мурнакчыларның чуруктарының аразындан бодунуң чуруун көрүп каап, арны изиш дээн. «Ажылдап кирге-ле чыл бедин четпээн кижини мени чүге киирип алган улус боор. Ындыг-да онзагай чүве кылыпкан эвес мен» деп, бодун ынчаар боданган.

Бир-ле катап шуткулга цегинге чеде бергеш, каң эзилдирип турарын магадап турда, бир кижи ооң артындан эктин часкай каапкан. Хая көрүп келирге цеттин начальниги Илья Константинович Пешков диштерин агартыр ажыпкан бо хүлүмзүрүп турган.

—Бөөр келем—деп, тывалай каапкаш, бодунче имнээн.

— Биске шуткукчулап кирбес сен бе, Саша?—диген.

Сашанын ындында-ла улуг карактары улам-на херлип, арын-шырайында өөрүшкүнүң оттары кыптыга берген.

— Заводка ажылдап кирген хүнүмден эгелээш-ле шуткукчуларның ажылын дыка-ла сонуургап келдим. Бо ажылга черле сонуургалым улуг кижи мен—дигеш, кезек ыыт чок турган. — Директор чөпшөөрежир бе?

— Директор-биле чугаалаштым. Мээн саналымны түүлдүзүнүп деткиди.

— Шыдавас чүвезин кижи шыдаптар кылдыр өөренип алыр-ла болгай. Чүгле тура-сорук, күзел, шыдамыккай чүткүл херек. Сени өөредири-биле шуут хүлээнип алыйн—деп, Илья Константинович чугаалаан.

Шуткукчулап ажылдап киргенден бөөр бир ай хире үе эртеп-даа, ооң ажылы улуг-ла шуудаваан. Печка аастарын хептээш, эзилдирген каңны кударга-ла шын өвес болгулаар түүлдер эгги-ле таваржы бергилээр.

Шак ындыг бергелерге таварышкаш, ооң сагыш-сеткили ундаран, «шуткукчу болурум черле берге-ледир» диген бодалдар ооң бажынга бо-ла кире хонуп келир.

— Мээн шупкуп, куткан ажылдарым ажыглалга кирер аргажок болгулаар-дыр. Черле шуткукчу болуп шыдавас-тыр мен, Илья Константинович —деп, анда дорту-биле бир-ле катап, ынча диген.

— Баштай шуткукчулап киреримде сенден-даа дора турдум. Бергелерден көргүп, ундараан херек чок. Ажырбас, өөрени бөөр сен, Саша—деп, ол бүзүредиг чугаалаан.

Илья Константинович болгаш ооң чаңгыс цегчи дуржулгалыг эштери Сандыкты колдуунда-ла довуракты канчаар тырып, шуткуп алырынче кол кичээнгейни угландырып өөредип турган.

* * *

Александр Сандыйевич Сандык ам Тываның септелге заводунуң мурнакчыдарының бирээзи. Шуткукчуметаллург деп тускай эртемни чедип алырынга шуткулга цегиниң начальниги И. К. Пешков болгаш хөй чылдар дургузунда ажылдап келген дуржулгалыг шуткукчу-металлург орус эштер ону өөреткен.

Кым-даа кижи бодунуң чуртталгазының иштинде таварышкылаан онза болуушкуннарны кажан-даа утпас, ону үргүлчү сактып, бодап чоруур. Александр Сандыйевичиниң амыдырал-чуртталгазынга шак ындыг болуушкуннар база-ла таварлашкылаан. Үш чыл бурунгаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге кандидат болуп киргенин, ооң соонда бир чыл эрткенде партияның чингине кежигүнү болуп, кызыл карттыг билетти СЭКП хооркомунуң секретарының холундан хайныккан сагыш-сеткил, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганын, эвир чылын Улуг октябрь байырлалының бүдүүзүнде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты аңаа тывысканын ол бүгү чуртталгазында утпас.

Сандыктың дугайын чугаалап көөрүн ооң цегиниң начальниги Илья Константинович Пешковтан диледим.

— Александр Сандыйевични заводтуң коллективи хүндүлөөр. Бистер бодувустуң ол мурнакчы шуткукчувуска чоргаарланып турар бис. Удавас аңаа шуткукчу-металлургтуң бирги разрядын тыпсыр деп турар улус бис. Бүдүрүлгениң ай, квартал планнарын 120—130 хуу чедир күүседип турар кижи чүве. Ол—СЭКП хооркомунуң кежигүнү база заводта партия организациязының бюро кежигүнү — деп, ооң дугайын топчу, билдингир чугаалады.

Баштайгы тыва шуткукчу-металлургта чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни күзээли. Бүгү-ле чүве ооң мурнунда ажык. Ажылда, чогаат, могаг чокка бурунгаар бас-ла!

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

СОВЕТ ҮЛЕТПҮР БУРУНГААР ХӨГЖҮП ТУРАР

Бирги кварталда бистиң үлетпүрүвүстүң ажылының түннелдериниң дугайында ТСЭ-ниң (Төп статистика эргелелинин) чарлаттынган дыңнадыы амгы делегейниң эң-не күштүг ийи күрүнелериниң—ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың—экономиктиг чарыжының чорудулгазын тодарадып көөр арганы берип турар.

АКШ-тан эгелээли. Америк экономистериниң бодалы-биле алырга, АКШ-та экономиктиг кудулап бадыышкын бодунуң адакы чадазынга январьда четкен болгаш эң чоокку үеде көдүрүп чадавас деп чугаалаттынган улуг эвес дыңнадыгны бистиң парлалгавыс Нью-Йорктан алгаш дамчыткан болгай. Ынчалза-даа дараазындагы ийи айларда АКШ-тың үлетпүрү чаңгыс черге таптавышаан. Мартта ооң бүдүрген продукциязының хемчээли 1957 чылдың деңнели-биле алырга, 102 хуу, 1950 чылдың деңнели-биле алырга барык 136 хуу болган.

Моон-биле холбаштыр «Нью-Йорк пост» дээр америк улуг солуннуң кылып турар дувурээзинин билип алыры берге эвес. Апрель 17-де ол солун мынча деп бижээн: «Бистиң экономикавыс моон-даа артык бергелерден үнүп тургулаан» деп, бот оожургалдыг медеглелдер чамдык черлерде дыңналып турар-дыр. Ынчаарга ол ындыг бе ынчаш? Ынчангаш ол солун АКШ-тың сенадының белеткел комиссияларының бирээзинге америк экономист Леон Кейзерингиниң чоокта чаагы чугаазын тускайлап көргүскен.

Кейзерлинг бодунуң саналгаларын ооң медеглелин өзугаар алырга, АКШ-ка бүрүн болгаш кезик-чамдыктай ажыл чоктарның саны 2,8 миллион кижи азы чуртка ажылчын күжүнүн 4,3 хуузу болуп турган 1953 чылдан эгелээн. Ооң бадыткалы-биле алырга, 1961 чылдың бирги кварталында бүрүн болгаш кезик-чамдыктай ажыл чоктар 6,3 миллион кижи азы ажылчын күжүнүн 8,8 хуузу болган. (Сезоннарда өскерлиишкиннерни барымдаалап-даа алырга ындыг).

1953 чылды кижилер мүн-не ажыл-биле хандыртынган турган чыл кылдыр (?!) алыр болза, 1953 чылдан эгелээш 1960 чылга чедир чылдарның дургузунда Каттышкан Штаттарга чүгле «норма-чижектен» хажыышкыннарның уламындан — 18,5 миллион кижи-шак аңаа туруушкун болуп, 260 миллиард долларның ниити национал продуктузу чедир бердинмээн.

Моон-биле холбаштыр америк экономист мунгарангай түннелди кылган: бир эвес кижилерниң ажыл-биле хандыртынган турарының «норма-чижээнден» ортумак хажыышкыннар келир беш чылда база-ла эрткен чеди чылда ышкаш болур болза, 1965 чылга чедир чүгле шуут ажыл чоктарның саны безин 9 миллион кижи четкен туруп болур.

Эрткен чылдарның дуржулгазын барымдаалап алырга, «ажыл-биле хандыртынган турарының норма-чижээнден ортумак хажыышкыннар» моон мурнунда турганындан чүгээр болу-бээр дээн маналарының кандыгдаа барымдаалары чок. Мынчангаш америк ажылчын бичии албан-хаакчы бүрүзү бодунуң салым-хуузу дээш, өг-бүлезиниң салым-хуузу дээш кезээде коргуп чурттаар ужургa таварышкан, чүге дээрге кандыгдаа үеде ажыл чок байдалга таварышкан туруп болур.

Совет Эвилели бүдүрүүшкүн талазы-биле АКШ-ты чедип турар болган ужурунда америк экономиканың таптаашкыны америк чагырыкчы бөлүктерниң улам улуг дувурээзинин хайныктырып турар. Бо чүс чылда ССРЭ бодунуң экономиказының деңнелиниң талазы-биле алырга, америк деңнел-биле деңнежип шыдавас деп, чоокка чедир-ле хөй-хөй америк ажылдакчылар амырап чулчуруп турган. Ам дээрге мырыңай өске ырлар дыңналып турар апарган. Конгресстиң янзы-бүрү комиссиялары болгаш белеткел комиссиялары, чазак органнары ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың экономиказының хөгжүлдезиниң деңнелдериниң янзы-бүрү талаларын шинчилеп болгаш өөренип турар.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң хайгааракчызы Гарри Шварц апрельдин ортан үеэинде мынча деп дыңнаткан: «Сөөлгү чылдарда үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга совет капитал салыышкыннар Каттышкан Штаттарныындан дыка бедик болган дээрзин АКШ-тың чазааның чоруткан шинчилели көргүскен.

«Шинчилелдиң кол түннели үүл дээрге, бир эвес 1955 чылдагы доктаамал америк өртектерни ёзугаар санаар болза, Совет Эвилелиниң үлетпүрге чаа капитал салыышкыннары 29,9 миллиард доллар, тодаргайларга хамаарышкан америк салыышкыннарга бодаарга, барык 70 хуу хөй болган» деп, Шварц бижээн. Ооң ынай бижээни болза: «1950 чылда америк үлетпүр 9 миллиард долларның, а совет үлетпүр 6,1 миллиард долларның чаа дериг-херекселин садып алган. Ынчалза-даа 1959 чылда совет үлетпүр немей 18 миллиард долларның дериг-херекселин садып алган, ол дээрге 1950 чылдаазындан үш катап хөй-дүр. А америк үлетпүрде дериг-херексел садып алыры база дагын чүгле 9 миллиард доллар болган.

Көргүскен чурагайлар оларның авторларының нүүрүнге онаажыр апаар, чүге дээрге, оларны Совет Эвилелин күүзээшкин-биле көрүп турар кылдыр канчап-даа сезиглеп болбас-ла болгай. Херек кырында америк байдалды хөөреди көргүзер сорулга ол чурагайларда салдынып турар кылдыр черле бодап болур-дур.

* * *

Чеди чылдың саналгаларынга деңнээрге улус ажыл-агыйының бо чылгы улгаткан планы ажыр күүсеттинип турар. Бирги кварталдың планын бистиң үлетпүрүвүс 2,5 хуу ажыр күүсеткен деп, ТСЭ-ниң дыңнадыында айтып турар. Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери барык 9 хуу өскен.

Революция мурнундагы үелерниинден кайы хире ырап чоруп канывысты тодаргай чижек-биле көргүзүп болур. 1961 чылдың үш айларының дургузунда чүгле пландан ажыр бүдүрген үлетпүр продукциязының хемчээли безин хаанныг Россияның 1913 чылда шак-ла ындыг хуусаада бүдүрген бүгү продукциязындан дыка ажып турар.

Бир эвес америк үлетпүр 1950 чылдың деңнелиниң барык чүгле үштүн бирин ажып турар деңнелге ажылдап турган болза, бистиң үлетпүрүвүс 1960 чылда безин ол деңнелди үш ажыг катап ажырган.

Бистиң металлургтарывыстың ажыл-ижиниң түннелдери өөрүнчүг. Кара-даа, өннүг-даа металлургия чедиишкинниг хөгжүп турар. Чылга чижеглеп саналарга, чүгле бирги кварталда безин бүгү 1947 чылдыындан барык 3 миллион тонна хөй каңны эзилдирген.

Чурттуң одалга балансызының тургузуун өскертир дугайында партияның директивазы эки боттанып турар. Одаар түүлдүн эң-не камналгалыг хевирлериниң—нефтиниң болгаш газтың бот деңзизи ында дыка улгаткан. Одаар түүлдүн ол хевирлериниң үлүг-хуузун 31-ден 51 хуу чедир бедидип тургаш, чурт болза чеди чыл дургузунда немей 12,5 миллиард рубльди — барык үш миллион квартираларны, азы Францияның бүгү электростанцияларының күчүзүнден барык ийи катап улуг, ниити күчүзү барык 60 миллион-киловатт электростанцияларны тударынга четчир түүнү камнап алыр.

Бирги кварталдың дургузунда 39,1 миллион тонна нефтини болгаш 15,2 миллиард кубометр газты казып тыпкан, ол дээрге барык бүгү 1953 чылда алдынганы хире болуп турар-дыр.

Эрткен чылдың ол-ла үеэинің деңнели-биле алырга, машина тудуунун болгаш металл ажылдап кылыышкынының продукциязы 16 хуу көвүдөөн. Көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрери 27 хуу өскен, ол дээрге СЭКП ТК-ның январь Пленумунун соон дарый-ла үлетпүр колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаар техника бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдеткенинин чыыткыланчак хереченин-дир.

Тудуг материалдарының (16 хуу өскен), химия (14 хуу өскен) үлетпүрү чедиишкинниг хөгжүп турар. Кылымал болгаш синтетиктиг волокно бүдүрери таптыг-ла дөрттүн бири көвүдөөн. Бо болза, химия үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле партияның 1958 чылда хүлээп алганы кайгамчык улуг программанны боттандырарга улуска берип турар тодаргай үре-түүнелдер-дир. Чүгле эрткен кварталда химиктиг волокнону 1950 чылга дөмейлээрге ийи чартык катап хөйну бүдүрүп үндүрген.

Үр үеде ажыглаар деп адаар барааннарны бүдүрери дыка өскен, ынчалза-даа оларның чамдыктарының планы күүсеттинмейн турар. Эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге телевизорлар 21 хуу хөй, соодукчулар—27, хеп чуур машиналар — 44, мебель—15 хуу хөй бүдүртүнген болгаш ооң-даа өске. Дүк болгаш торгу кылыглыг пөстер, идиктер, консервилер бүдүрери база көвүдөөн.

1960 чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, күрүне курлавырларындан эът бүдүрери элээн кудулаан, чурттуң чамдык районнары хоорай чонунун эът продуктуларына хереглелин долдур хандырбайн турар.

Чүге ындыг болганыл? СЭКП ТК-ның январь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунун соонда мал ажылын хөгжүдеринге хөй чүве кылдынган... 1960 чылда ол ышкаш ниитиниң малының баш саны база өскен, мал ажылының продуктуларын белеткээри көвүдөөн... Ооң-биле кады мал ажылынче кичээнгей сөөлгү үеде кошкааның чугаалаар херек. Чамдык республикаларның болгаш областарның мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле чаңгыс черде таптап турарын азы чаалап алган туружун дүжүп безин берип турарын партияның салган сорулгаларын күүседир дээш харыысалгалыг чоруктун чүгле кудулааны-биле тайылбырлап болур».

Н. С. Хрущев ол-ла чугаазынга чоннуң орулгаларының өскени-биле холбаштыр совет кижилерниң рационунга сөөлгү чылдарның дургузунда эң-не үнелиг продуктуларының—эттиң, саржагның, чигирниң болгаш өске-даа продуктуларының үлүүнүн дыка көвүдөөнинин дугайын херечилеп турар чурагайларны көргүскен. Ынчангаш мал ажылының продуктуларынга хереглелдиң өзүлдези мал ажылының хөгжүлдезин мурнап турар. Чижээлээрге, 1958 чылдың 1-ги кварталында күрүне курлавырларындан 317 мүн тонна эътти, а бо чылдың эрткен кварталында—548 мүн тоннаны бүдүрген. Өзүлде улуг ышкаш кылдыр сагындырар-дыр, ынчалза-даа ам-даа четпес.

Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ынай бедиткени дыка өөрүнчүг. Ажыл хүнүн кызырганындан куш-ажылдың шак барымдаалаар бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги кварталының деңнелинден 12 хуу өскен.

Түннелдерни үндүрбүшаан, үшкү чеди чылдың планы бүгү чуртта калбаа-биле боттанып турар деп чугаалап болур. Совет индустрияның типилелгези чүгле совет кижиниң эвес, харын ооң даштыкыда өннүктериниң чүректерин чоргаарал-биле долдуруп турар. Бистиң үлетпүрүвүстүң болгаш эртемнивистиң кайгамчык улуг чедиишкиннериниң дириг көргүзүүшкүнү болза, кижи олурган космиктиг корабльдиң делегейде бир дугааргы ужудуушкуну болур.

И. АРТЕМОВ,

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Майның бири! Туктарның кинскиишкини-биле, өөрүшкүлүг ырлар-биле бо байырлал бүгү өртемчейге болуп эрткен, улуг байырлалды социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустары бүгү чоннуң хөглээшкини-биле демдеглээннер. Хоорайларның кудумчуларынче болгаш шөлдерингe капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызы баа чыскаалып үнүпкен. Майның бири бүгү-ле чер болганга демдеглеттинген.

Интернационалчы улуг байырлалды 650 миллион кыдат улус өөрүшкүлүг демдеглээн. Пекин хоорай дан хаазында оттуп келген. Байырлалдың эгелээн дугайын медээлээн сигналдар болгаш барабаннар кайгамчык улуг хоорайның бүгү-ле кудумчуларынга, шөлдеринге дыңналып турган. Кайгамчык хөй чон кудумчуларга, шөлдерге, парктарга далай ышкаш чалгып чораан... Ажылчы чоннарның чыскаалдары Пекинниң бүгү-ле районнарынга болгулаан. Ол чыскаалдарга үш миллион ажыг кижи киришкен.

Чыскаалган колонналарның кырынга туктар хөлбеңейдир кинскээн, социалистиг тургузуушкунда чедиишкиннериң дугайын айыткан транспарантылар, макеттер көстүп турган. Октаргайже орукту кижи төрелгетенге ажыткан совет улустуң өөрүшкүзүн кыдат найысылалдың чурттакчылары база үлешkеннер. Ужар-күүл институдунуң студентилериниң Юрий Гагарин дугайында чогаатkан ырызы Пекинге онза өөрүшкүлүг дыңналып турган.

Чехословакияның Социалистиг Республиказының найысылалы — Прага хоорай Майның 1-де кончуг эрте одунган. Байырлалдың шинчизин киир шиметтинген кудумчуларга, заводтарның, албан болгаш өөредилге черлериниң, чурталга бажыңнарының эжиктеринге ажылчы чоннарның байырлал колонналары эртенгиниң чеди шакта-ла чыскаалга белеткеилп эгелээн. Найысылалдың бүгү-ле булуңнарындан олар хоорайның төвүнче, Май 1-ниң чыскаалының чаңчыл болган черинче—Ваңлав шөлүнче чоруп турганнар. Кайгамчык чидиг кызыл өңнүг туктар часкы салгына оңгаар-дескээр киискип чораан. Күшажылга чоннуң улуг тиилелгезин көргүскен транспарантылар ажылчы чоннарның колониаларының кырынга көстүп турган.

Бүгү-ле черлерге, төп индирниң кырынга, бажыңнарның ханаларынга, чыскаалганнарның колонналарының кырынга—лозуңнар, лозуңнар! Чехословакияның Социалистиг Республиказының ажылчы чоннарының улуг байырлалын, Чехословакияның Коммунистиг партиязын—ажылчы чоннарның бүгү тиилелгелериниң сорук киирикчизин болгаш организакчызын ол лозуңнарда алдаржыдып бижээн болган. Улуг Совет Эвилелинге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына, бузулбас мөңге чехословак—совет найыралга алдар болдурган чаагай йөрээл сөстерни лозуңнарда база бижээн турган.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, ЧССР-ниң Президентизи Антонин Новотный Чехословакияның ажылчы чоннарынга Май 1-ниң хүнүнде байыр чедирип чүве чугаалаан. Май 1-ниң байырлалын Социалистиг Республикага бо чылын бир-ле дугаар демдеглеп турар-дыр бис деп ол чугаалаан. Бистиң ажылчын аңгызының улуг күзели боттанган—социалистиг тургузуг Чехословакияга эчизинге чедир тиилээн. Төрээн чурттуң чаагай чоруунга күш-ажылчы чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун Чехословакияның ажылчы чоннарынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зынын, национал фронтунуң ТК-зының болгаш чазактың өмүнээзинден ол күзээн.

Демократтыг Берлиниң кудумчуларынга байырлалдың өөрүшкүлүг хөглээшкини эртен дан бажында эгелей берген. Ажылчы чоннарның колонналары найысылалдың бүгү-ле черлериниң хоорайның төп шөлүнче углапкан чоруп турган. Бүгү-ле черлерде—туктар-ла, туктар! Берлинчилериң күш-ажылчы чедиишкиннерин —плакаттарда, транспарантыларга илередип бижээн. Колонналарның кырында—Марксизм-ленинизмниң үнелекчилери Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң, Германияның төөгүзүнде эң баштайгы ажылчын-тараачын күрүнениң, ажы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының, совет космонавт Юрий Гагаринниң портреттери.

Улустуң национал армиязының кезектериниң парады болгаш ажылчы чоннарның күүлүг чыскаалы Маркс-Энгельстиң шөлүнге элээн каш шактарының дургузунда үргүлчүлээн. Барын Берлиниң хөй мың чурттакчылары ол чыскаалганнарның аразында база чораннар. Май 1-ниң чыскаалдары Лейпцигке, Ростокке, Магдебургке болгаш ГДР-ниң өске-даа хоорайларынга база болгулаан.

Май 1-ниң байырлалын Польша Улус Республиканың ажылчы чоннары өөрүшкүлүг демдеглээннер. Тус черниң шагы-биле эртенгиниң 8 шак турда Варшаваның чурттакчылары телевидение дамчыштыр Москваның Кызыл шөлүнде парадты көрүп эгелээннер. Оон сөөлүнде варшавачылар Май 1-ниң күүлүг чыскаалынче чорупканнар.

— Бөгүн, Май 1-ниң байырлалын холбаштыр социалистиг чурттарның ажы-дуңма улустарынга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип тур бис—деп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш В. Гомулка Культура болгаш эртем ордузунуң чанынга чыылганнарга чугаалаан. Социализм болгаш коммунизмниң пионериңге, бүгү-ниитиниң тайбыңының чөлеңгижинге, эң баштайгы космонавтының төрээн чуртунга, бистиң чөөн талахы кожавыска, ак-сеткилдиг болгаш эң-не идегелдиг эвилелчиске—улуг Совет Эвилелинге чүректиң ханызындан изиг байырны онзалап чедирип тур бис деп эш В. Гомулка демдеглээн.

Май 1-ниң чыскаалы элээн каш шахтарда үргүлчүлээн. Анаа Варшаваның хөй мың чурттакчылары киришкен.

Ажылчы чоннарның байырлалдыг чыскаалдары Пользаның өске-даа хоорайларынга болуп эрткен. Лодзь хоорайга хөй кижи киржикчилиг улуг митинг болган, аңаа пөс-таавычларның ол хоорайының 200 мың чыгам чурттакчылары киришкен.

Май 1-ниң байырлалын Гаванага бо чылын кайгамчык күүлүг демдеглээн. Кубаның улустары бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының улуг хүнүн байырлавышаан, империалистиг интервентилерни чоокта чаа чылча шапкан улуг тиилелгезин база демдеглээннер.

Майның байырлалын куба улус демдеглевишаан, бодунуң революциязын эчизинге чедиринге, улуг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кезээде белеңин көргүскен. Фидель Кастронуң революстуг чазаан долгандыр бодунуң сырый каттышканын Кубаның ажылчы чоннары бүгү делегейниң мурнунга база катап бүзүреткен.

Гаванага Май 1-ниң чыскаалынга бүдүн чартык миллион кижи киришкен. Хамаатының шөлүнге чыскаалганнарның колонналары 9 шактың дургузунда соксаал чоккa кээп турган. Кубаның национал профэвилел федерациялары, чурттуң бүдүүрүлгелери болгаш албан черлери можуларның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын айыткан илеткээннер.

«Улустар аразынга тайбыңны бызыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналын тывысканын холбаштыр Фидель Кастрога Кубаның ажылчы чоннары чүректиң ханызындан изиг байырны чедиргеннер. Кубаның национал гимнизинин, «Интернационалдың», революстуг ырларның аялгалары, марштар шөлдерге, кудумчуларга сыңышпас кылдыр чаңгыландыр дыңналып турган.

Гавананың ажылчы чоннарының күүлүг чыскаалы кежээкиниң 6 шакта доозулган. Оон дараазында улустуң революстуг милициязының, тураалыкчы армияның кезектериниң парады эгелээн. Кубаның кандыг-даа дайзынларынга өлүмнүг согуушкунну бээринге Куба Республиканың кезээде белеңин шериг парады бүзүреллиг көргүскен.

Парад кежээкиниң 9 шак 15 минутада доозулган. Хамаатының шөлүнге ол-ла үеде хөй санныг кубалар доңдур чыглып келген. Чыылганнарның мурнунга Фидель Кастро чүве чугаалаан, ону чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Май 1-ниң байырлалынга турасkааткан митингилер, спорт маргылдаалары, концерт кежээлери бүгү Индонезияга болуп эрткен. Индонезияның чону бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг байырлалын национал ажылчын шимчээшкинин быжыглаар, чуртка империализмин болгаш колониализмни бүрүн узуткаар, Барын Ирианны хостаар дээш лозуннуң адаа-биле демдеглээн.

Индонезияның Коммунистиг партиязының ТК-зы Май 1-ниң кыйтырыын парлаан, ажылчын шимчээшкининге чаа-чаа чедиишкиннер дээш, бүгү чурттарның ажылчын аңгызының демисели-биле, хамаарышпас чорук болгаш депшилге дээш улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш демиселче ажылчы чоннарны ында кыйгырган.

Май бириниң байырлалын Италияның ажылчы чоннары боттарының эргелерин камгалаар дээш, чонуун амыдыралчы деңнелиниче монополияларның халдаашкынына удур демиселдин тугунун адаа-биле демдеглеп эрттиргеннер. Күш-ажылдың бүгүнниити итали конфедерациязы Италияның ажылчы чоннарына кыйгырыгны парлаан, чурттуң экономиктиг болгаш социал амыдыралын удуртурунга киржилгени чедип алырынче, демократтыг политиканы чорудары болгаш экономиканы хөгжүдери дээш, көдээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүрге үндезин чаартылгаларны боттандырары дээш демисежиринче ажылчы чоннарны ында кыйгырып турар.

Францияның ажылчын аңгызы бо чылын Май бириниң байырлалынга белеткелди кедергей колонизаторжуларның Алжирге үймээнинге удур демиселдин берге байдалынга чорутkан. Францияның ажылчы чоннары үймээнчилериниң калчаалыг планнарын буураашкынга таварыштырган болгаш республиканың тургузуун өскертиг чорукту болдурбазынга белеңин, шиитпирлиин көргүскен.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының улуг байырлалын Японияның ажылчы чоннары бо чылын 32-ги удаа демдеглээн. Чурттуң 900 ажыг хоорайларының кудумчуларынга бо чылын 6 миллион ажыг ажылчы чоннар чыскаалып үнгеннер. Ажыл шагын кызыгар, ажыл төлевирин өстүрер, Кыдат Улус Республикабиле дипломаттыг харылзааларны катап тургузарын чедип алыр дээш лозуннуң адаа-биле улуг байырлалды олар демдеглээннер.

Боттарының эргелери дээш Чикагонуң ажылчыннарының демиселинге 75 чыл бурунгаар төрүттүнген бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг байырлалын Американың мурнакчы ажылчы чоннары база демдеглээннер. Нью-Йорктуң элээн каш мың чурттакчылары Вашингтон-сквер шөлге чыылганнар. Хоорайның өске шөлдеринге массалыг хуралдар, чыскаалдар кылырын эрге-чагыргалар хорудаан турган.

Вашингтон-сквер шөлге чоннуң чыглырын болдунар-ла шаа-биле моондактаза-даа, ажылчы чоннар чыглып келген. Митингиге илеткелди моондактаарын полицияга чаглактанган хулиган кижилер ораладжып, радио дамчыдылгазының удазынарын үзүп турза-даа, митинг болуп эрткен.

Майның бирге тураскаал болдурган митингилер Чикагога, Дейтройтиге, Сент-Луиске, Сан-Франциского болгаш АКШ-тың өске-даа хоорайларынга болгулаан.

Байырлалдың чыскаалдары, митингилери Пхеньянга, Улан-Баторга, Будапештиге, Бухарестиге, Белградка, Касабланкиге, Венага, Стокгольмга, Ослога, Копенгагенге, Канберрге болгаш делегейниң өске-даа хоорайларынга болуп, тайбыңның болгаш депшилгенин күжүнүн өзүлдезин бүзүрелдиг көргүскен.

(СЭТА).

ГАВАНА. Тура халыкчы армияның болгаш улусчу милицияның дайынчылары куба революцияның чаалап алыышкынарын серемчилелдиг камгалап турар.

Чурукта: Кубаның тура халыкчы армиязының кезектери.

Тиилелгениң Май бири

ГАВАНА. (СЭТА). Бо чылдың Май бирин Кубаның улузу бодунуң чуртунуң төөгүзүнде эң улуг байырлал кылдыр демдеглээн.

«Тиилелгениң Май бири!»—деп бо сөстер Кубаның найысылалын болгаш өске-даа хоорайларны база суурларны кааспаан байырлалдыг мың-мун лозуннарда чоннуң эрге-чагыргазының быжыгына болгаш сыныш дивезинге 6 миллион кубалардың эң ханы бүзүрелдиниң демдээ болуп турар. Ажылчыннар болгаш тараачыннар, албан-хаакчылар, өөреникчилер болгаш интеллигенция төрээн чуртту болгаш революцияны амы-тынын харам чокка камгалаарынга боттарының шиитпирлиин Майның бирээде бүгү делегейниң мурнунга көргүзер кылдыр белеткенгеннер. Америк чепсектиг халдаашкынының айыылы Кубада диргелип келген амгы үеде, кубалар Май бириниң байырлалдарынга: «Дээрги империалистер, бисти сөгүртүп шыдавас силер» деп ыыткыры-биле медеглеп чыылган.

Майның бирге таварыштыр фабрикаларның, заводтарның, шөлдерниң ажыл-ишчилери боттарының чедиишкиннериниң дугайында рапорттап, чаа, улам улуг күш-ажылчы хүлээлгелерни алгылап турган.

Куба ажылчы чоннарның эң улуг отряды—чигир тарылгазының болгаш заводтарының чартык миллион ажылчыннары Гавананың улуг шөлүнге кайгамчык улуг көргүзүг делгээннер. Ында—Фидель Кастрога чагаа. «Эргим Фидель, бүгү чигир кулузунун кескеш, болбаазырадып шыдаар бис,—деп ында чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйны бүгү тала-биле хөгжүдериниң планын күүседир бис. Холдарывыстан бооларны салбайн турган дан бажындан хүн ашкыже чедир ажылдаар бис». Чагаа дараазында сөстер-биле доозулган: «Контрреволюцияны чылча шавар бис. Америк империализмге болгаш ооң чалчаларынга ойтур шавышкынны бээр бис. Бистиң социалистиг революциявысты камгалап шыдаар бис: Төрээн чурт азы өлүм! Бис тиилээр бис!».

АКШ-тың Компартиязының Май бирге кыйгырыы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Уоркер» солун Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының Май бирге кыйгырыын парлап үндүрген.

Кыйгырыгда чугаалап турары болза: бүгү делегейде, ооң иштинде бистиң чуртувуста, тайбыңның күштери дайынның күштеринден артык күүлүг. Бир эвес бүгү кижилер каттыжып алгаш демисежир болза дайынны болдурбайн барып болур. Чок-ла болза тайбың кожа-хелбээ догунналгышкын, чок-ла болза кайыкайызын узуткажыры—айтырыг ынчаар тургустунуп турар. Ортузунда орук чок. Ийи системаларның—капиталистиг болгаш социалистиг системаларның аразында тайбың чарыштың чорудулгазынга чөрүлдээлер чайлаттынзын.

Аңгызы, сөөк-язызы болгаш шажын-чүдүлгези, а ол ышкаш политиктиг үзел-бодалдары хамаарылга чокка бүгү улустарны тайбың дээш демиселге каттыжарынче болгаш дараазында чүүлдерни негээринче кыйгырып тур бис:

1. Соок дайынны херек кырында узуткаар.

2. Атомнуг шенелделерни хоругдаар; делегейниң контролюн өзугаар чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер.

3. Бүгү делегейге колониализмни узуткаар, Куба-биле найыралчы харылзааларны катап тургузар, улусчу Кыдатты хүлээп көөр болгаш Каттышкан Нациялар Организациязында олутту аңаа тыпсыр.

4. Германияда нацизмниң катап төрүттүнгениниң түннелинде тыптып келген дайын айыылын Берлинни демилитаризастаарының аргазы-биле чайладыр.

Кыйгырыының түннелинде АКШ-тың Компартиязы болза антиамерика ажыл-чорудулганы истээр талазы-биле комиссияны узуткаарын, политиктиг хоругдаттырганнарны хостаарын болгаш Смиттиң, Маккарэнниң база Лэндрам-Гриффинниң реаксылыг хоойлуларын күш чок болдурарын негеп турар.

Канаданың Компартиязының Май бирге кыйгырыы

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың Коммунистиг партиязының Национал комитеди Май бирге кыйгырыгны парлап үндүрген. Боттарының чуртунуң эзлери болган турар дээш демисежир, тайбыңның, чепсеглеңишкинни дүжүреринин болгаш нейтралитеттиң чаа политиказы, бүгү кижилерге ажылды хандырып бээринин политиказы дээш, Каттышкан Штаттарның Канадада улуг монополияларын национализастаар болгаш үлетпүрну хөгжүдер дээш демисежир деп бүгү канадачыларны ында кыйгырып турар.

Кыйгырыгда ооң ыңай чугаалап турары болза: Канаданың улузу боттарының хосталгазы дээш демисежип турар Кубаның, Конгонуң, Мурнуу Американың болгаш өске-даа бүгү чурттарның улустарын деткиир ужуулуг. КНО-да дүрүм өзугаар олудун Кыдатка тыпсып бээрин шиитпирлиг негээр ужурлуг бис. ССРЭ-ниң, Кыдаттың болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустары-биле чоокшулажып, оларнынбиле төлээлерни солужар ужуртуг бис.

Нигериянның ажылчы чоннарының негелделери

ПАРИЖ. (СЭТА). Май бириниң чаңчыл болган митингизинге май 1-де хүлээп алган резолюциязында Нигериянның ажылчы чоннарының национал эвилели «национал шериги саадтайын тургузарын болгаш француз шериг базаларын доп-дораан көжүрүп үндүрерин», а ол «ышкаш африканчыларны удуртур албан дужаалдарже депшидерин» негээн. Нигериянның ажылчы чоннарының национал эвилели Алжирге болгаш Конгога тайбыңны тургузарын база чугаалап турар.

Франс Пресс агентилелиниң медээлеп турарын өзугаар алырга, ол резолюцияның социал талазы-биле негелделеринде: күш-ажыл кодексизин эде көөру, ажыл төлевириниң магадылаттынган минимумун тургузары, коллективтиг национал керээлерни ажылдап кылыры, хөй өг-бүлелиглерге тыпсыр пособиелериниң хемчээлин улгаттырары болгаш өске-даа чүүлдер кирип турар.

Спортчу маргылдаалар

«Совет тыванын 5 чылы» стадионга «Спартак» ниитилелиниң кубогу дээш бут бөмбүүнүң маргылдаазынга типографияның болгаш № 1 чуьк АТК-зының командаларының ужуражыышкыны болган.

Оюннуң бирги чартыында полиграфистер 3 санны киирген, а транспортчулар чүгле чаңгыс-биле харылаанар. Ийиги 45 минутада транспортчулар санны деннештиргеннер. Маргылдаа төңгүже ол сан өскерилбээн. Кубок дээш оюннуң чурумун өзугаар оларга немелде шак берген. Транспортчулар бир мячини киргеш, бодунуң хаалгазынче 5-ти эрттиргеннер. Ынчангаш маргылдаа 8:4 санга полиграфистерниң тиилелгези-биле доозулган.

Улуг улустар командаларының соонда шөлге «Спартактың» болгаш пионерлер Бажыңының бичии оолдар командалары үнүп келген. 60 минута иштинде кайы-даа команда чедиишкинни чедип албаан болгаш оюн 1 : 1 санга хайым болган.

* * *

Парктың хол бөмбүү ойнаар шөлүнге болган ужуражыышкыннарга эр-даа, херээжен-даа улустарның командаларындан «Динамо» ниитилелиниң командалары тиилекчилер болганнар.

Ю. МЫЛЬНИКОВ.

Майда үнер кинолар

Тыванын ажыл-ишчилери майда областын киноэкраннарынга элээн каш чаа киноларны көөрлер. Оларның аразында кол черни «Арыг дээр» болгаш «Евдокия» деп совет кинолар ээлеп турар. «Арыг дээр» деп уран чечен өңнүг кинону «Мосфильм» киностудиязынга сураглыг кинорежиссер Г. Чухрай тургускан. Ол кинода дайынның өртериниң ыш-бузундан, чалбыыштарындан арылган совет чуруттуң арыг аккөк дээринде тайбыңче чүткүлдүг эрес кижилериниң бойдус-биле демисежип турарының дугайын чугаалап турар. Ынакшылга, найыралга шынчы чорук дугайында, берге-даа болза, өөрүшкүлүг күш-ажыл дугайында, өзүлүг аас-кежик деп чүл дээрзинин дугайында солун бодалдарны ол кино болдуруп турар.

Совет чогаалчы Вера Панованың чогаалын өзугаар кылган «Евдокия» деп кино-тоожуда беш өскүс уругларны кижизиткен бөдүүн өг-биле ээзи Евдокияның салым-чолун көргускен. Ол бөдүүн херээженниң чаагай сеткили, ээлдек чаны сагышка үр артып калыр.

Немец-фашистиг эжелекчилерге удур совет улустарының улуг демиселиниң — Ада-чурттуң Улуг дайынындан бээр 20 чыл болганынга «Кижи дүжүп бербес» деп белорусь кино тураскаатынган. Ол-ла болуушкунга «Сеелгү дааштаашкыннар» деп делгем экранныг кино-чурук база тураскаатынган. Эжелекчилерге удур Чехословакияга үнген тура халыышкынны базары-биле кел чыткан фашистер-биле демиселди ында көргускен.

Совет кижилериниң чаагай болгаш эрес-маадырлыг чоруктарының дугайында «Шуургандан күштүг» деп кино-чуурук тоожуп турар. Кижи бүрүзү каяа-даа солун чуруттап, өскелерге ажыктыг болгаш маадырлыг чорукту кылып болур дээр бодалды «Ыржым» деп казах кинода илереткен. «Мосфильм» деп киностудияның кылып доозуп турары «Кайыын-даа келбээн кижи» деп каттырынчыг кино, көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурар.

Ялтаның киностудиязы улуг орус чогаалчы А. П. Чеховтуң чогаалын өзугаар «Кырында нош туруулуг бажың» деп кинону үндүрген. Ол болза аныяк кыс биле чурукчунуң аразында чылыг ынакшыл. Чеховтуң үезинде делегей дугайында авторнуң философтуг бодалы хевирлиг тургустунган. Ол кинозолун, кижинин сеткил-сагыжына үр-ле артып каар.

Кызылдың «Саа-Хем» кинотеатрынга көрүкчүлерниң көрүп турганы «Бо чүс чыл-биле чаныт кижи» деп делгем экраныг кинонуң аңаа экраннарга таарыштыр кылып үндүрген хоолгазын көрүкчүлер сонуургап көөрлер. Ында бистиң чуртувуска индустриализацияның идепкейлиг киржикчизи, фронтучу чораан коммунист Иван Ермаковту чуруп көргускен.

Совет кезер эмчилериниң чаагай ажылынга, бистиң чуртувустун кижилериниң эрес-маадырлыг чоруктарының төөчү чогунга тураскаатынган «База катап эртен» деп делгем экраныг кино-тоожу көрүкчүлериниң сонуургалын хаара тудар. Оон үндезининге кайгамчыктыг совет кезер эмчи. Сталинчы шанналдың лауреады Н. А. Богоразтың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының чамдык фактылары алдынган, ынчалза-даа ол ооң намдары эвес.

Немец-фашистиг эжелекчилериниң дерзии үүлгедиглерин, өлүмнүн лагериндан дезип чоруткан кижини үш бичии оол канчаар камгалап алганы «Олар ону Амиге деп адап турганнар» деп кинода көргускен. Ол кинону Герман Демократтыг Республиканың «Дефа» деп кино үндүрер чери кылган.

Коллективизацияның баштайгы чылларын болгаш кулактарга удур демиселди «Стубленскиниң липа үнүштери» деп болгар кинога, кызыгаар үрээн чанкайшичилерге удур улусчу Кыдаттың далай шериглериниң маадырлыг демиселин «Ады чок ортулук» деп кыдат кинода тоожуп турар.

Оон ынай май айда областын экраннарынга «Орукту төнчүү» деп чехословак, «Кызыл булуктар» деп венгр, «Генерал Делла Ровере» деп итальян, «Узун хана ындында» деп аргентин болгаш өске-даа кино-чуруктарны көргүзер. Дыка хөй кино журналдар, бичии уругларга таарыштыр үндүрген 1—2 кезектерлиг кыска кинолар база бар.

М. МАМОНОВ.

Араатан куштарны узуткаары

Аңнаар черлер чоогунга, ылангыя суг куштарының өзүп-төрүүр черлеринге ак баштыг, бора-хурен өңнүг куштун ужуп чоруурун аңчылар болганчок-ла көөрлер. Хыыргыыштар кыры-биле кедегелеп, чавыс ужуп келгеш, ол араатан куш өдүректерни болгаш өске-даа суг куштарын теп чип турар.

Бо болза шынаа болгаш хыыргыыш сопказы-дыр. Сопка—аваңгыр болгаш дидим араатан куш. Улуг-биче куштарны теп чип, суг куштарының чуургаларын тып алгаш, кургладыр соруп кааптар. Ол чүгле чаңгыс чай дургузунда элээн каш чүс үнелиг куштарны чип турар.

Ак баштыг хартыгалар бистиң областа чылдың кайы-даа үезинде турар. Олар өдүректерни, кара куш оолдарын, дииннерни болгаш киштерни безин теп чиир, хоралыг араатан куш. Чижик куштар теп чиир хартыгалар, каарганнар, саасканнар аңныыр ажыл-агыйынга улуг хораны чедирип турарлар.

Үстүнде араатан куштарны бүгү чыл дургузунда өлүрер болгаш оларны узуткаары—анчы кижи бүрүзүнүн хүлээлгези болур. Бистиң областа 37 хире хевирнин араатан куштары бар. Ынчангаш аңчы бүрүзү кандыг араатан куштарны өлүрерин, оларның кандыгларын камгалаарын билир ужуулуг. Үүлер болгаш тээлдигеннерни өлүрүп турар аңчылар бар, ол шын эвес, чүге дээрге, үүү болгаш тээлдигеннер күске аймаанын хоралыг амыганнарын хөйү-биле узуткап турар.

Ынчаарга үүлерни, эзирлерни, тээлдигеннерни болгаш дастарны ховар куштар дээш камгалаар херек.

Араатан куштарны кедеп ораш адып алыр, ооң соонда оларның уларын узуткаар. Азырал үүнү ыышка олуртkаш, алгыртыргa чоок кавыда араатан куштар дүнеки үптекчиже халдаар дээш доозазы чыглып келир. Оларны ынчаарда адып ап болур. Араатан куштарның уяларынга капка салырга база таарымчалыг.

Редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Андарган кур чер» (3-кү серияза)—3.30, 5.30, 9.30 шактарда; «Ыржым»—1.30, 7.30 шактарда; «Төрээн чуртундан ыракта»—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Доктор Айболит» 11.15, 1.15, 3.15 шактарда; «Тегерик»—5.15, 9.15 шактарда; «Дугуйлар ыырында шивээ»—(делгем экраныг) 7.15 шакта.

«ВОСТОК»: «Шуургандан күштүг»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Роман болгаш Франческа»—5, 7, 9 шактарда.

Пиво дугайында

Пиво шагдан бээр-ле билдингир. Ону бурунгу египет, грек бижимелдеринде демдеглээн.

Пивону арбай, хмель болгаш дрожжадан белеткеп кылыр. Пивонуң сан болгаш шынар талазы-биле составы ону кылыр продуктулардан, белеткеп кылганындан болгаш савалап ажааганындан хамааржыр. Пивода суг (90 хуу), алкогол (2—6 хуу), экстративтиг, азоттуг, дубильдиг үүлдер, янзы-бүрү (сүттүг, уксустуг, хөмүрлүг болгаш оондаа өске) кислоталар, чигир, минеральдыг (колдуунда фосфорлуг калийлиг) дустар база бар.

Пивога амданны болгаш чытты хмельде бар үүлдер: чук болгаш эфирлиг үс киирип турар.

Пивонуң аңгы-аңгы сорттары солода, хмель алкоголдуң хемчээлибиле ылгалыр. Ленинград деп пиво эң-не хөй алкоголдуг (6 хуу), Риганың болгаш Москваның пиволарында — хмель хөй, а Украинаның болгаш Жигулиниң пиволарында солода хөй.

Бархат пивозу дээр пивода алкогол эң-не эвээш—2 хире хуу; ында чигир хөй болур.

Пивода чамдык чемиштиг үүлдер бар-даа болза олар кончуг эвээш болгаш организмге кандыг-даа дуза чедирбес.

Пивонуң составында углеводтар — глюкоза, фруктоза кирип турар. Ынчангаш пивону үргүлчү ижерге организмге чаг немээр болгаш семириир чорукту болдурар. Хөй пиво чүректиң ажылын үрээр, чүге дизе ооң артык ажыл кылырын негей бээр. Хөй пиво нерв системазын хөделдирер. Оон аңгыда, организмге чүс болгаш бүүрек аарын тывылдырар шавель кислоталарын чыылдырар.

Ынчангаш нерв системазының функциональдыг хөделиишкини таварышкан, чузу болгаш чүрээ аараан кижилерге пиво хоралыг.

Пивода бар үүлдер чем хайылдырар органнарны үргедээр, ооң ужурундан гастрит, язва, баар, шөйүндү аарыгларынга таварышкан кижилер пивону ижип болбас.

Кончуг соок пивону ижерге үстүү тынар органнарга хоралыг болгаш трахеит, ларингит, ангина аарыгларны таварыштырып болур. Ынчангаш чамдык кижилер пивону чылыткаш ижип турар. Оон аңгыда, пивону чылыдарда углекислотаның кезээ ылгалыр болгаш шөйүндү иштинге ажыышкынны эвээжедир.

Пивону кошкак-даа болза эзиртир суксун деп чүвени уттуп болбас. Чамдык кижилер пивону ижип чаңчыккаш, чоорту спирт ижеринче шилчиир. Пивону үргүлчү ижип чоруурга алкоголче киреринин бирги чадазы бооп болур.

ТЫВА ОБЛАСТЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

МӨГЕЛЕР

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының стадионунга май 1-де хоорайга бирги чер дээш национал хүрешке эң шилиндек 32 мөгелер хүрешкен.

Көрүкчүлериниң бүзүреп турганы хоочун мөге Дукар дөртку онаагга чедир бодунуң удурланыкчыларын ниити-биле октагылаан. Дөртку онаагда ол «Буревестник» ниитилелиниң аныяк мөгези Бадын-оолга таваржы берген. Баштай Бадын-оол Дукар-биле дүрген сегиржип алырындан сестип, кайыын тудуп алзымза октаптар ирги мен дээзизиг дескинип чоруп тур. Ону эскерип каап, Дукар элээн дидим апарганзыг. Ынчалза-даа Бадын-оол хоочун мөгели октааш, эң сөөлгү ийи мөгениң бирээзи болган.

«Трудовые резервы» ниитилелиниң төлээлекчизи Каптыг-оолду даштындан көөрге үлүг эвес, ынчалза-даа ол аваангыр, чараш хүрежир талазыбиле бүгү көрүкчүлерни хайгаткан. Ол бодунга таварышкан мөгелерни буттан алгаш, көдүрген соонда ыыавыла-ла октаар. Каптыг-оол биле Бадын-оол хүрежип эгелеп турда, стадион шыпшын-на апаар, а кажан ийи мөге хөделип эгелээрге стадионда чыылганнар база-ла чиигейнип эгелээр турган.

Ийи мөге 10 ажыг минутада хүрежип келгеш, күш четчип чадап каанар. Оларның шуудактарын ужулгаш, таварыштырыптарга сегиржип-ле алдылар. Каптыг-оол бодунуң бүзүрелдиг аргазы — буттан алгаш көдүрер бодаан, ынчаарга Бадын-оол оон чайлап, былдай дүшкен. Ийи мөге иелээн деңге барып дүшкен. Тогааш болган дээш катап хүрештирерге Каптыг-оол демги-ле аргазы-биле көдүргеш, Бадын-оолду октааш, шүүлген.

Шүүлген болгаш үжүүрлешкен, база 3-кү, 4-кү черлерни алган мөгелерге өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Чурукта: Каптыг-оол (оң талада) болгаш Бадын-оолдуң хүрежип турары.

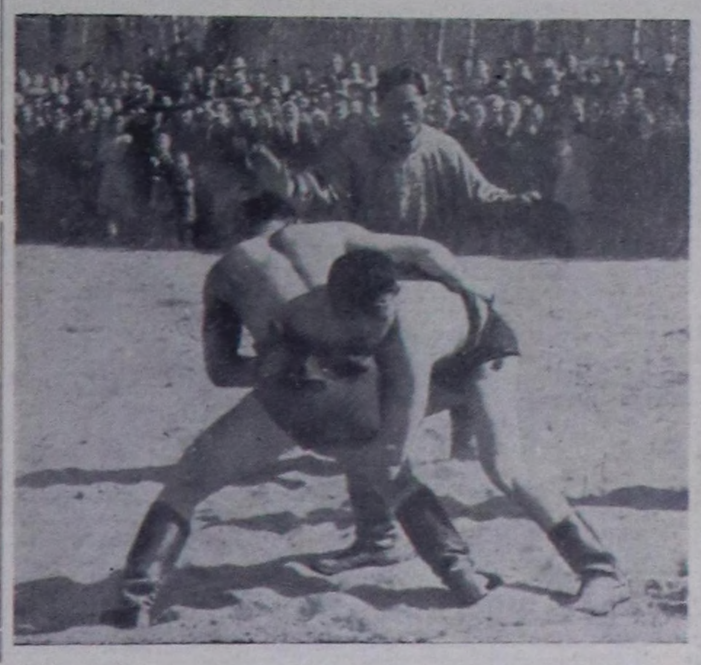

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, улетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларының 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00327. Чагыг № 902. Культура эргелелиниң типографиязы